

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ เรื่อง พุทธประวัติ พุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาวพุทธตัวอย่าง ชาดก
กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม รายวิชา สังคมศึกษา รหัส ส ๒๒๑๐๑
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ จำนวน ๕ ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัด

สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส ๑.๑ รู้และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสนา หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาถูกต้อง ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข
ตัวชี้วัด ส ๑.๑ ม.๒/๕ วิเคราะห์พุทธประวัติหรือประวัติศาสดาศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด
ตัวชี้วัด ส ๑.๑ ม.๒/๖ วิเคราะห์และประพจน์ตนตามแบบอย่างการดำเนินและข้อคิดจากประวัติสาวก ชาดก เรื่องเล่า และศาสนิกชนตัวอย่างตามที่กำหนด

๒. สาระสำคัญ/ความคิดรวบยอด

พระจริยวัตรของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาวพุทธตัวอย่าง ชาดก มีบทบาทสำคัญต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและเป็นสิ่งสำคัญต่อการสร้างศรัทธาให้แก่คนทั่วไปประกอบด้วยพระจริยวัตรอันงดงาม คุณธรรมอันเป็นแบบอย่าง วิธีการเผยแผ่หลักธรรมต่อศาสนิกชน จึงส่งผลให้พระพุทธศาสนาเป็นที่ยอมรับนับถือของหมู่ชนอย่างกว้างขวาง

๓. สาระการเรียนรู้

๓.๑ ความรู้

- ๑) พุทธประวัติ : การผจญมาร การตรัสรู้ การสั่งสอน
- ๒) พุทธสาวก พุทธสาวิกา : พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ นางชุชชุตตรา พระเจ้าพิมพิสาร
- ๓) ชาดก : มิตตวินทุกชาดก ราโชวาทชาดก
- ๔) ศาสนิกชนตัวอย่าง : พระมหาธรรมราชาลิไท สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส

เจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส

๓.๒ ทักษะ/กระบวนการ

- ๑) กระบวนการกลุ่ม
- ๒) กระบวนการสืบเสาะหาความรู้
- ๓) วิเคราะห์คุณธรรมจากการผจญมาร การตรัสรู้ การสั่งสอน ของพระพุทธเจ้า
- ๔) วิเคราะห์คุณธรรมที่ควรยึดถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของพระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระเจ้าพิมพิสาร นางชุชชุตตรา
- ๕) วิเคราะห์คุณธรรมที่ควรยึดถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของพระมหาธรรมราชาลิไท สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส
- ๖) วิเคราะห์คติเตือนใจจากมิตตวินทุกชาดก ราโชวาทชาดกไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

๓.๓ เจตคติ

เห็นคุณค่าการปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนาที่นับถือได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

๔. สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

ความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสม บนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรม และข้อมูลสารสนเทศ

๕. คุณลักษณะอันพึงประสงค์

ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย มีจิตสาธารณะ

๖. ชิ้นงาน/ภาระงาน

ภาระงาน

- ให้ทำแผ่นพับบุคคลตัวอย่างของสังคม

ชิ้นงาน

- แผ่นพับบุคคลตัวอย่างของสังคม

๗. การวัดและประเมินผล

วิธีการ	เครื่องมือ	เกณฑ์
- ตรวจสอบทดสอบประจำหน่วยการเรียนรู้ที่ ๒	- แบบทดสอบประจำหน่วยการเรียนรู้ที่ ๒	- ผ่านเกณฑ์คะแนนทดสอบประจำหน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ ได้คะแนน ๑๐ คะแนนผ่านเกณฑ์
- ตรวจสอบแผ่นพับบุคคลตัวอย่างของสังคม	- แบบประเมินชิ้นงานแผ่นพับบุคคลตัวอย่างของสังคม	- ผ่านเกณฑ์ระดับคุณภาพพอใช้ตั้งแต่ ๕ คะแนน

เกณฑ์การประเมินการสอบประจำหน่วยการเรียนรู้ที่ ๒

ประเด็นการประเมิน	ระดับคุณภาพ		
	ดี	พอใช้	ปรับปรุง
ทำแบบทดสอบประจำหน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ เรื่อง พุทธประวัติ พุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาวพุทธตัวอย่าง ชาดก	ทำแบบทดสอบประจำหน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ เรื่อง พุทธประวัติ พุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาวพุทธตัวอย่าง ชาดก คะแนน ๑๖-๒๐ คะแนน	ทำแบบทดสอบประจำหน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ เรื่อง พุทธประวัติ พุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาวพุทธตัวอย่าง ชาดก คะแนน ๑๐-๑๕ คะแนน	ทำแบบทดสอบประจำหน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ เรื่อง พุทธประวัติ พุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาวพุทธตัวอย่าง ชาดก คะแนน ๑-๙ คะแนน

เกณฑ์การประเมินชิ้นงานวัดจาก ทำแผ่นพับบุคคลตัวอย่างของสังคม

ประเด็นการประเมิน	ระดับคุณภาพ		
	ดี (๘-๑๐ คะแนน)	พอใช้ (๗-๕ คะแนน)	ปรับปรุง (๑-๔ คะแนน)
เนื้อหาแผ่นพับบุคคล ตัวอย่างของสังคม	- เนื้อหาตรงตามหัวข้อ เรื่อง - รายละเอียดครอบคลุม - เนื้อหาสอดคล้องกับ พุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาวพุทธตัวอย่าง - เนื้อหาน่าสนใจ - มีการอ้างอิงถึง แหล่งข้อมูล	- เนื้อหาตรงตามหัวข้อ เรื่อง - รายละเอียดครอบคลุม - เนื้อหาสอดคล้องกับ พุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาวพุทธตัวอย่าง - เนื้อหาน่าสนใจ	- เนื้อหาตรงตามหัวข้อ เรื่อง - รายละเอียดครอบคลุม - เนื้อหาสอดคล้องกับ พุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาวพุทธตัวอย่าง
รูปแบบแผ่นพับบุคคล ตัวอย่างของสังคม	- รูปแบบถูกต้องตามที่ กำหนด - รูปแบบแปลกใหม่ - รูปภาพมีสีสันสวยงาม - รูปภาพสัมพันธ์กับ เนื้อหา	- รูปแบบแปลกใหม่ - รูปภาพมีสีสันสวยงาม - รูปภาพสัมพันธ์กับ เนื้อหา	- รูปภาพมีสีสันสวยงาม - รูปภาพสัมพันธ์กับ เนื้อหา

๘. กิจกรรมการเรียนรู้

ชั่วโมงที่ ๑ เรื่อง พุทธประวัติ : การผจญมาร การตรัสรู้ การสั่งสอน

จุดประสงค์การเรียนรู้

- อธิบายพุทธประวัติเกี่ยวกับการผจญมาร การตรัสรู้ และการสั่งสอนได้
- วิเคราะห์คุณธรรมจากการผจญมาร การตรัสรู้ การสั่งสอน ของพระพุทธเจ้า และยกตัวอย่าง
ประสบการณ์จริงที่ตนเองประสบได้
- ตระหนักและเห็นคุณค่า นำความรู้การผจญมาร การตรัสรู้ การสั่งสอน มาประยุกต์ใช้เป็นแบบอย่าง
การปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันได้

กิจกรรมการเรียนรู้ (ใช้รูปแบบการสอนโดยใช้รูปแบบการสอนแบบเปิด (Open Approach))

ขั้นนำ (สถานการณ์ A การเกิดปัญหา)

- ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มนักเรียนออกเป็น ๕-๗ กลุ่ม คละนักเรียนเก่ง พอใช้ อ่อน แล้วให้ตัวแทนของแต่ละกลุ่มมารับป้าย ซึ่งด้านหนึ่งจะสัญลักษณ์เป็นเครื่องหมาย x หมายถึง ผิด อีกด้านหนึ่งจะเป็นสัญลักษณ์เป็นเครื่องหมาย v หมายถึง ถูก

๒. ครูอธิบายกติกาการเล่นคือ ครูจะอ่านคำถาม ๒ รอบแล้วให้นักเรียนในแต่ละกลุ่มลงมติว่าจะตอบ ถูก หรือ ผิด พร้อมกับตัวแทน ๑ คน ชูป้ายหลังจากที่ได้สัญญาณเสียงตอบ “คะ” ซึ่งมีคำถามมีดังต่อไปนี้

- การบำเพ็ญทุกรกิริยา คือ การการกระทำที่นำไปสู่การดับทุกข์ (ผิด)
- การบำเพ็ญเพียรทางจิต คือ หาเหตุผลทางด้านจิตใจ (ถูก)
- การแสดงปฐมเทศนา คือ ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร (ถูก)
- เหตุผลที่ปัญญาวัคคีย์เลื่อมใสศรัทธา คือ พระองค์ทรงชูบอมเก็นไป (ผิด)
- พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมครั้งแรกมีผล คือ โภณฑัญญะได้เห็นธรรมทูลขอบวชเป็นพระภิกษุรูปแรกของพระพุทธศาสนา (ถูก)
- พระพุทธเจ้าทรงมีนโยบายในการประกาศพระศาสนาโดยมุ่งไปที่กลุ่มหมาย คือ กลุ่มวรรณะศูทร (ผิด)
- พระพุทธเจ้าทรงระลึกชาติได้ คือ บุปเพนิวาसानุสสติญาณ (ถูก)
- พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งเห็นจริงธรรม คือ ไตรลักษณ์ (ผิด)
- มาร ตามความหมายทางธรรม คือ กิเลส อันได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ (ถูก)
- เมื่อพระสิทธัตถโคตรมะทรงรับหย้าคาจากพราหมณ์โสดิยะ ทรงนำไปปูลาดเป็นอาสนะที่โคนต้นพระศรีมหาโพธิ์ ขณะที่ทรงนั่งสมาธิวิปัสสนานั้นมีผู้ใดเข้ามาเกี่ยวข้อง คือ พระแม่ธรณี (ผิด)
- พระพุทธเจ้าเปรียบเทียบบุคคลว่าเหมือนกับดอกบัว คือ ดอกบัว ๓ เหล่า (ผิด)
- พระพุทธเจ้าผจญมาร ต่อมาได้ถูกจำลองเป็นพระพุทธรูปปางอะไร คือ ปางสมาธิ (ผิด)
- จอมมารที่คอยขัดขวางของกระทำความดีของพระพุทธเจ้ามาตลอด คือ วัสวัตติ (ถูก)
- ประพฤติตนอยู่ในสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทา (ถูก)
- พระพุทธองค์ตรัสว่า “ขอให้สุณธรา (พระแม่ธรณี) จงเป็นพยาน” สามารถวิเคราะห์ได้ว่า คือ อ้างถึงพระบารมี ๑๐ ประการ (ถูก)

๓. นักเรียนตอบคำถามจนครบทุกข้อและสามารถอธิบายแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมได้

๔. ครูอธิบายเพิ่มเติมในประเด็นที่ยังไม่ชัดเจน

ขั้นสอน (สถานการณ์ B การวิเคราะห์ปัญหา)

๕. นักเรียนแต่ละคนศึกษาเนื้อหาในใบความรู้ เรื่อง พุทธประวัติ : การผจญมาร การตรัสรู้ การสั่งสอนที่นำไปสู่การผจญมาร การตรัสรู้ การสั่งสอน

๖. หลังจากนั้นให้นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันอภิปรายเหตุการณ์ที่นำไปสู่การผจญมาร การตรัสรู้ การสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เขียนแผนภาพความคิดใส่กระดาษปฐพีที่แจกให้

๗. สุ่มนักเรียนออกมานำเสนอหน้าชั้น ที่เหลือให้แต่ละกลุ่มนำไปติดหน้าชั้นเรียนเพื่อให้เพื่อนได้ศึกษาเพิ่มเติม

๘. ครูตั้งประเด็นคำถามให้นักเรียนช่วยกันวิเคราะห์ดังนี้

- เพราะเหตุใดพระพุทธเจ้าทรงผจญมารและเอาชนะมารได้ในที่สุด
- เพราะเหตุใดพระพุทธเจ้าจึงทรงตั้งพระทัยมุ่งตรงไปแสดงปฐมเทศนาแก่ปัญญาวัคคีย์
- พระพุทธเจ้าแบ่งสติปัญญาของมนุษย์ออกเป็นกี่เหล่าเพราะอะไร

๙. นักเรียนและครูร่วมกันสรุปโดยใช้คำถาม ดังต่อไปนี้

- พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีอะไรบ้างก่อนที่พระพุทธเจ้าจะตรัสรู้เป็นพระศาสดาของศาสนาพุทธ
- ชัยชนะยิ่งใหญ่ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเป็นตัวอย่งให้มนุษย์เห็นคืออะไร
- เหตุใดจึงกล่าวว่าในพระพุทธศาสนาไม่มีคำสอนชนิดที่เรียกว่า “เดา” หรือ “สันนิษฐาน” หรือ

“คาดคะเน”

ขั้นสรุป (สถานการณ์ C การสร้างสถานการณ์ใหม่)

๑๐. หลังจากนั้นให้นักเรียนทุกคนเขียนคำถามมาคนละ ๑ คำถาม หลังจากที่ได้ฟังเพื่อนนำเสนอเรื่องพุทธประวัติ : การผจญมาร การตรัสรู้ การสั่งสอน จากการเขียนแผนภาพความคิดใส่กระดาษปฎิที่แจกให้

๑๑. ครูรวบรวมคำถามครูจะอ่านคำถาม ๒ รอบแล้วให้นักเรียนยกมือตอบคำถามแล้วอธิบายเหตุผลประกอบ กลุ่มที่ได้คะแนนมากที่สุดถือว่าชนะ

๑๒. ครูตั้งประเด็นคำถามและให้อธิบายการนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างไร

- เหตุการณ์ผจญมารสะท้อนถึงคุณธรรมของพระพุทธเจ้าในด้านใดและได้ข้อคิดอะไร
- การสั่งสอนหลักธรรมสะท้อนถึงคุณธรรมของพระพุทธเจ้าในด้านใดและได้ข้อคิดอะไร
- แนวทางตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าสะท้อนถึงคุณธรรมของพระพุทธเจ้าในด้านใดและได้ข้อคิดอะไร

๑๓. นักเรียนทำใบงานที่ ๑.๑ เรื่อง พุทธประวัติ : การผจญมาร การตรัสรู้ การสั่งสอน

สื่อและแหล่งเรียนรู้

สื่อการเรียนรู้

- ใบความรู้ เรื่อง พุทธประวัติ : การผจญมาร การตรัสรู้ การสั่งสอน
- หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒
- คำถาม พุทธประวัติ : การผจญมาร การตรัสรู้ การสั่งสอน
- ใบงานที่ ๑.๑ พุทธประวัติ : การผจญมาร การตรัสรู้ การสั่งสอน
- กระดาษปฎิเขียนแผนภาพความคิด

แหล่งเรียนรู้

- ห้องสมุด
- แหล่งข้อมูลสารสนเทศ

การวัดและประเมินผล

วิธีการ	เครื่องมือ	เกณฑ์
- สอบแบบทดสอบประจำหน่วยที่ ๒ - ตรวจใบงานที่ ๑.๑	- แบบทดสอบประจำหน่วยที่ ๒ - ใบงานที่ ๑.๑	- นักเรียนสอบผ่านเกณฑ์ตั้งแต่ ๑๐ คะแนนขึ้นไป ถือว่าผ่านเกณฑ์ - ตอบคำถามได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วนตรงประเด็นแต่ขาดการยกตัวอย่างประกอบ อยู่ในระดับคุณภาพพอใช้ขึ้นไป ตั้งแต่ ๕ คะแนน
- ตรวจแผนผังความคิด	- แผนผังความคิด - แบบบันทึกการสังเกตพฤติกรรม	- สามารถระดมความคิดตอบประเด็นคำถาม และ สรุปองค์ความรู้ด้วยแผนผังโน้ตส์และบรรยายได้อย่างเหมาะสมในระดับคุณภาพพอใช้ ตั้งแต่ ๕ คะแนน
- ประเมินพฤติกรรม	- แบบประเมินบันทึกพฤติกรรม	- นักเรียนผ่านประสบการณ์การแก้ปัญหาด้วยตนเองได้ถูกต้อง

ชั่วโมงที่ ๒ เรื่อง พุทธสาวก พุทธสาวิกา : พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระเจ้าพิมพิสาร นางขุชชุตตรา

จุดประสงค์การเรียนรู้

- อธิบายประวัติและผลงานของพระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระเจ้าพิมพิสาร นางขุชชุตตราได้
  - วิเคราะห์คุณธรรมที่ควรยึดถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของพระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระเจ้าพิมพิสาร นางขุชชุตตราได้
  - ตระหนักและเห็นคุณค่านำคุณธรรมที่ควรยึดถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของพระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระเจ้าพิมพิสาร นางขุชชุตตรา มาประยุกต์ใช้เป็นแบบอย่างการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน
- กิจกรรมการเรียนรู้ (การสอนใช้รูปแบบการสอนแบบเปิด (Open Approach))

ขั้นนำ (สถานการณ์ A การเกิดปัญหา)

๑. ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มนักเรียนออกเป็น ๕-๗ กลุ่ม คละนักเรียนเก่ง พอใช้ อ่อน แล้วให้ตัวแทนของแต่ละกลุ่มมารับป้าย ซึ่งด้านหนึ่งจะสัญลักษณ์เป็นเครื่องหมาย x หมายถึง **ผิด** อีกด้านหนึ่งจะเป็นสัญลักษณ์เป็นเครื่องหมาย ✓ หมายถึง **ถูก**

๒. ครูอธิบายกติกาการเล่นคือ ครูจะอ่านคำถาม ๒ รอบแล้วให้นักเรียนในแต่ละกลุ่มลงมติว่าจะตอบ **ถูก** หรือ **ผิด** พร้อมกับตัวแทน ๑ คน ชูป้ายหลังจากที่ได้สัญญาณเสียงตอบ “**คะ**” ซึ่งมีคำถามมีดังต่อไปนี้

- บุคคลที่มีส่วนสำคัญทำให้อุปติสสะได้เข้ามาเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า คือ โภณฑัญญะ (ผิด)
- ผู้ที่ได้รับการยกย่องเป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้ายของพระพุทธเจ้า คือ พระโมคคัลลานะ (ถูก)
- อุปสรรคสำคัญที่ทำให้พระโมคคัลลานะไม่สามารถบังคับจิตให้เป็นสมาธิได้ คือ ความง่วง (ถูก)
- พระโมคคัลลานะมีความสามารถพิเศษในเรื่อง คือ มีปัญญา (ผิด)
- อุปติสสะเมื่อบวชเป็นพระสาวกของพระพุทธเจ้ามีชื่อเรียกว่า คือ พระสารีบุตร (ถูก)

- พระสารีบุตรได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้า คือ เป็นผู้มีฤทธิ์มาก (ผิด)
- การกระทำของพระสารีบุตรมีความปรารถนาดีต่อพระพุทธศาสนา คือ ให้พระพุทธเจ้าบัญญัติพระวินัย (ถูก)
- ชื่อนางชุชชุตตรา สอดคล้องกับรูปลักษณะของนาง คือ หมิงค่อม (ถูก)
- คติสอนใจชาวพุทธจากประวัติของนางชุชชุตตรา คือ ความมั่งคั่ง (ผิด)
- นางชุชชุตตราได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าเรื่อง คือ การแสดงธรรม (ถูก)
- นางชุชชุตตราเป็นตัวอย่างที่ดีของบุคคลในเรื่อง คือ ละความความโลภ (ถูก)
- พระพุทธทวณะที่ตรัสว่า “เมื่อโคข้ามปาก ถ้าโคจำฝูงว้ายไปคดหรือตรง ฝูงโคก็จะคดหรือตรงตาม” หมายถึงใคร คือ พระสารีบุตร (ผิด)
- ทรงเป็นต้นแบบริเริ่มให้มีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว คือ พระเจ้าพิมพิสาร (ถูก)
- กษัตริย์พระองค์แรกที่ประกาศตนเป็นพุทธมามกะ คือ พระเจ้าอชาตศัตรู (ผิด)
- คุณธรรมของพระเจ้าพิมพิสารที่ควรนำไปเป็นแบบอย่างเพื่อให้ครอบครัวเกิดความสุข คือ เป็นพ่อที่ดี (ถูก)

๓. นักเรียนตอบคำถามจนครบทุกข้อและสามารถอธิบายแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมได้

๔. ครูอธิบายเพิ่มเติมในประเด็นที่ยังไม่ชัดเจน

ขั้นสอน (สถานการณ์ B การวิเคราะห์ปัญหา)

๕. นักเรียนแต่ละคนศึกษาเนื้อหาในใบความรู้ เรื่อง พุทธสาวก พุทธสาวิกา : พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระเจ้าพิมพิสาร นางชุชชุตตรา

๖. หลังจากนั้นให้นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันอภิปรายประวัติ ผลงาน และคุณธรรมที่ควรถือเป็นแบบของพระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระเจ้าพิมพิสาร นางชุชชุตตรา เขียนแผนภาพความคิดใส่กระดาษปรีฟท์ที่แจกให้

๗. สุ่มนักเรียนออกมานำเสนอหน้าชั้น ที่เหลือให้ให้แต่ละกลุ่มนำไปติดหน้าชั้นเรียนเพื่อให้เพื่อนได้ศึกษาเพิ่มเติม

๘. ครูตั้งประเด็นคำถามให้นักเรียนช่วยกันวิเคราะห์ดังนี้

- พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะมีคุณธรรมที่โดดเด่นเรื่องบ้าง
- พระเจ้าพิมพิสารและนางชุชชุตตราเป็นพุทธสาวกและพุทธสาวิกาตัวอย่างในเรื่องอะไร

๙. นักเรียนและครูร่วมกันสรุปโดยใช้คำถาม ดังต่อไปนี้

- พุทธสาวก และพุทธสาวิกามีความสำคัญอย่างไร และเราควรยึดเป็นแบบอย่างได้อย่างไร

ขั้นสรุป (สถานการณ์ C การสร้างสถานการณ์ใหม่)

๑๐. หลังจากนั้นให้นักเรียนทุกคนเขียนคำถามมาคนละ ๑ คำถาม หลังจากที่ได้ฟังเพื่อนนำเสนอเรื่อง พุทธสาวก พุทธสาวิกา : พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระเจ้าพิมพิสาร นางชุชชุตตรา จากการเขียนแผนภาพความคิดใส่กระดาษปรีฟท์ที่แจกให้

๑๑. ครูรวบรวมคำถามครูจะอ่านคำถาม ๒ รอบแล้วให้นักเรียนยกมือตอบคำถามแล้วอธิบายเหตุผลประกอบ กลุ่มที่ได้คะแนนมากที่สุดถือว่าชนะ

๑๒. ครูตั้งประเด็นคำถามและให้อธิบายการนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างไร

- พุทธสาวก พุทธสาวิกา : พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระเจ้าพิมพิสาร นางชูชชุตตรา มีคุณธรรมข้อใดบ้างสามารถนำมาประยุกต์ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อให้อยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข และควรนำมาประพฤติปฏิบัติอย่างไร

- จากภาวะเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในยุคปัจจุบัน ควรนำคุณธรรมของพุทธสาวก พุทธสาวิกา : พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระเจ้าพิมพิสาร นางชูชชุตตรา ข้อใดมาประยุกต์ใช้เพื่อสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสันติสุข

๑๓. นักเรียนทำใบงานที่ ๑.๒ เรื่อง พุทธสาวก พุทธสาวิกา : พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระเจ้าพิมพิสาร นางชูชชุตตรา

สื่อและแหล่งเรียนรู้

สื่อการเรียนรู้

- ใบความรู้ เรื่อง พุทธสาวก พุทธสาวิกา : พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระเจ้าพิมพิสาร นางชูชชุตตรา
- หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒
- คำถาม พุทธสาวก พุทธสาวิกา : พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระเจ้าพิมพิสาร นางชูชชุตตรา
- ใบงานที่ ๑.๒ เรื่อง พุทธสาวก พุทธสาวิกา : พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระเจ้า

พิมพิสาร นางชูชชุตตรา

- กระดาษปรีฟเขียนแผนภาพความคิด

แหล่งเรียนรู้

- ห้องสมุดและแหล่งข้อมูลสารสนเทศ

การวัดและประเมินผล

วิธีการ	เครื่องมือ	เกณฑ์
ตรวจใบงานที่ ๑.๒	ใบงานที่ ๑.๒	-ตอบคำถามได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วนตรงประเด็นแต่ขาดการยกตัวอย่างประกอบ อยู่ในระดับคุณภาพพอใช้ขึ้นไป ตั้งแต่ 5 คะแนน
- ตรวจแผนผังความคิด	- แผนผังความคิด - แบบบันทึกการสังเกตพฤติกรรม	- สามารถระดมความคิดตอบ ประเด็นคำถาม และ สรุปองค์ความรู้ด้วยแผนผังมโนทัศน์และบรรยายได้อย่างเหมาะสมในระดับคุณภาพพอใช้ ตั้งแต่ ๕ คะแนน
- ประเมินพฤติกรรม	- แบบประเมินบันทึกพฤติกรรม	- นักเรียนผ่านประสบการณ์การปฏิบัติตามคุณธรรมแบบอย่างพุทธสาวก พุทธสาวิกาได้ถูกต้อง

ชั่วโมงที่ ๓ เรื่อง ศาสนิกชนตัวอย่าง :

พระมหาธรรมราชาลิไท สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส

จุดประสงค์การเรียนรู้

- อธิบายประวัติและผลงานของพระมหาธรรมราชาลิไท สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้
- วิเคราะห์คุณธรรมที่ควรยึดถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของพระมหาธรรมราชาลิไท สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้
- ตระหนักและเห็นคุณค่านำคุณธรรมที่ควรยึดถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของพระมหาธรรมราชาลิไท สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส มาประยุกต์ใช้เป็นแบบอย่างการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันได้

กิจกรรมการเรียนรู้ (การสอนใช้รูปแบบการสอนแบบเปิด(Open Approach))

ขั้นนำ (สถานการณ์ A การเกิดปัญหา)

๑. ให้นักเรียนสอบแบบทดสอบก่อนเรียน หลังจากนั้นแบ่งกลุ่มนักเรียนออกเป็น ๕-๗ กลุ่ม ให้นักเรียนเก่ง พอใช้ อ่อน แล้วให้ตัวแทนของแต่ละกลุ่มมารับป้าย ซึ่งด้านหนึ่งจะเขียนว่า “พระมหาธรรมราชาลิไท” อีกด้านหนึ่งเขียนว่า “สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส”

๒. ครูอธิบายกติกาการเล่นคือ ครูจะอ่านคำถาม ๒ รอบแล้วให้นักเรียนในแต่ละกลุ่มลงมติว่าจะตอบ “พระมหาธรรมราชาลิไท” หรือ “สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส” พร้อมกับตัวแทน ๑ คน ชูป้ายหลังจากที่ได้สัญญาณเสียงตอบ “คะ” ซึ่งมีคำถามมีดังต่อไปนี้

- ทรงขึ้นครองราชย์สมบัติเป็นพระมหากษัตริย์สมัยสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๐ (พระมหาธรรมราชาลิไท)
- ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือที่มีแนวคิดและความเชื่อเกี่ยวกับบวร (พระมหาธรรมราชาลิไท)
- ทรงศึกษาภาษาขอมและภาษาบาลีกับพระยาปริยัติธรรมธาดา (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส)

พระยาวชิรญาณวโรรส)

- ทรงผนวชเป็นสามเณรประทับอยู่ที่วัดบวรนิเวศ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส)
- ทรงประดิษฐ์ฐานรอยพระพุทธรูปที่วัดบวรนิเวศนอกเมืองสุโขทัย (พระมหาธรรมราชาลิไท)
- ทรงเป็นเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุตและทรงเป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส)

เจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส)

- ทรงจัดตั้งมหาวิทยาลัยสำหรับเป็นสถานที่ศึกษาของพระสงฆ์ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส)

เจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส)

- ทรงใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อดำเนินนโยบายทางการทูตกับประเทศเพื่อนบ้าน

(พระมหาธรรมราชาลิไท)

- ทรงนิพนธ์ตำราเรียนทางด้านศาสนา เช่น บาลีไวยากรณ์ นักระหม เป็นต้น (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส)

- ทรงรวบรวมอาณาจักรต่างๆ ไว้ในอาณาจักรสุโขทัย (พระมหาธรรมราชาลิไท)

๓. นักเรียนตอบคำถามจนครบทุกข้อและสามารถอธิบายแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมได้

๔. ครูอธิบายเพิ่มเติมในประเด็นที่ยังไม่ชัดเจน

ขั้นสอน (สถานการณ์ B การวิเคราะห์ปัญหา)

๕. นักเรียนแต่ละคนศึกษาเนื้อหาในใบความรู้ เรื่อง ศาสนิกชนตัวอย่าง : พระมหาธรรมราชาลิไท สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส

๖. หลังจากนั้นให้นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันอภิปรายประวัติ ผลงาน และคุณธรรมที่ควรถือเป็นแบบของศาสนิกชนตัวอย่าง : พระมหาธรรมราชาลิไท สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เขียนแผนภาพความคิดใส่กระดาษปฐพีที่แจกให้

๗. สุ่มนักเรียนออกมานำเสนอหน้าชั้น ที่เหลือให้แต่ละกลุ่มนำไปติดหน้าชั้นเรียนเพื่อให้เพื่อนได้ศึกษาเพิ่มเติม

๘. ครูตั้งประเด็นคำถามให้นักเรียนช่วยกันวิเคราะห์ดังนี้

- พระราชกรณียกิจของพระมหาธรรมราชาลิไท สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส มีประโยชน์ต่อการศึกษาของพระสงฆ์ไทยและพระพุทธศาสนาอย่างไร

๙. นักเรียนและครูร่วมกันสรุปโดยใช้คำถาม ดังต่อไปนี้

- คุณธรรมและแบบอย่างที่ดีของพระมหาธรรมราชาลิไท สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ต่อการดำเนินชีวิตอย่างไร

ขั้นสรุป (สถานการณ์ C การสร้างสถานการณ์ใหม่)

๑๐. หลังจากนั้นให้นักเรียนทุกคนเขียนคำถามมาคนละ ๑ คำถาม หลังจากที่ได้ฟังเพื่อนนำเสนอเรื่อง ศาสนิกชนตัวอย่าง : พระมหาธรรมราชาลิไท สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส จากการเขียนแผนภาพความคิดใส่กระดาษปฐพีที่แจกให้

๑๑. ครูรวบรวมคำถามครูจะอ่านคำถาม ๒ รอบแล้วให้นักเรียนยกมือตอบคำถามแล้วอธิบายเหตุผลประกอบ กลุ่มที่ได้คะแนนมากที่สุดถือว่าชนะ

๑๒. ครูตั้งประเด็นคำถามและให้อธิบายการนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างไร

- ถ้าต้องประสบผลสำเร็จในการดำเนินชีวิตและได้รับการยกย่องชื่นชมจากบุคคลอื่นในสังคม เราควรยึดถือคุณธรรมของศาสนิกชนตัวอย่าง : พระมหาธรรมราชาลิไท สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ข้อใดบ้างมาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตน

- จากภาวะเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในยุคปัจจุบัน ควรนำคุณธรรมของศาสนิกชนตัวอย่าง : พระมหาธรรมราชาลิไท สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ข้อใดมาประยุกต์ใช้เพื่อสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสันติสุข

๑๓. นักเรียนทำใบงานที่ ๑.๓ เรื่อง ศาสนิกชนตัวอย่าง : พระมหาธรรมราชาลิไท สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส

สื่อและแหล่งเรียนรู้

สื่อการเรียนรู้

- ใบความรู้ เรื่อง ศาสนิกชนตัวอย่าง : พระมหาธรรมราชาลิไท สมเด็จพระมหาสมณ

เจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส

- หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

- คำถาม ศาสนิกชนตัวอย่าง : พระมหาธรรมราชาลิไท สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา วชิร

ญาณวโรรส

- ใบงานที่ ๑.๓ ศาสนิกชนตัวอย่าง : พระมหาธรรมราชาลิไท สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระ

ยาวชิรญาณวโรรส

- กระดาษปรี๊ฟเขียนแผนภาพความคิด

แหล่งเรียนรู้

- ห้องสมุด
- แหล่งข้อมูลสารสนเทศ

การวัดและประเมินผล

วิธีการ	เครื่องมือ	เกณฑ์
ตรวจใบงาน	ใบงานที่ ๑.๓	-ตอบคำถามได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วนตรงประเด็นแต่ขาดการ ยกตัวอย่างประกอบ อยู่ในระดับ คุณภาพพอใช้ขึ้นไป ตั้งแต่ ๕ คะแนน
- ตรวจแผนผังความคิด	- แผนผังความคิด - แบบบันทึกการสังเกตพฤติกรรม	- สามารถระดมความคิดตอบ ประเด็นคำถาม และ สรุปองค์ ความรู้ด้วยแผนผังมโนทัศน์และ บรรยายได้อย่างเหมาะสมใน ระดับคุณภาพพอใช้ ตั้งแต่ ๕ คะแนน
- ประเมินพฤติกรรม	- แบบประเมินบันทึกพฤติกรรม	- นักเรียนผ่านประสบการณ์การ แก้ปัญหาด้วยตนเองยึดคุณธรรม แบบอย่างศาสนิกชนตัวอย่าง ได้ ถูกต้อง

ชั่วโมงที่ ๔ เรื่อง ชาตก : มิตตวินทชาตก ราโชวาทชาตก

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. เล่าเรื่องมิตตวินทชาตก ราโชวาทชาตกได้
๒. วิเคราะห์คติเตือนใจจากมิตตวินทชาตก ราโชวาทชาตกไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน
๓. ตระหนักและเห็นคุณค่านำคติเตือนใจจากมิตตวินทชาตก ราโชวาทชาตก มาประยุกต์ใช้เป็นแบบอย่างการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันได้

กิจกรรมการเรียนรู้ (ใช้รูปแบบการสอนแบบเปิด(Open Approach))

ขั้นนำ (สถานการณ์ A การเกิดปัญหา)

๑. ให้นักเรียนสอบแบบทดสอบก่อนเรียน หลังจากนั้นแบ่งกลุ่มนักเรียนออกเป็น ๕-๗ กลุ่ม คณะนักเรียนเก่ง พอใช้ อ่อน แล้วให้ตัวแทนของแต่ละกลุ่มมารับป้าย ซึ่งด้านหนึ่งจะสัญลักษณ์เป็นเครื่องหมาย x หมายถึง ผิด อีกด้านหนึ่งจะเป็นสัญลักษณ์เป็นเครื่องหมาย v หมายถึง ถูก

๒. ครูอธิบายกติกาการเล่น คือ ครูจะอ่านคำถาม ๒ รอบแล้วให้นักเรียนในแต่ละกลุ่มลงมติว่าจะตอบ ถูก หรือ ผิด พร้อมกับตัวแทน ๑ คน ชูป้ายหลังจากที่ได้สัญญาณเสียงตอบ “คะ” ซึ่งมีคำถามมีดังต่อไปนี้

- เรื่องราวของพระโพธิสัตว์มาบำเพ็ญบารมีเพื่อจะไปสวयพระชาติเป็นพระพุทธเจ้า คือ ชาตก (ถูก)
- มิตตวินททุกคนที่มีพื้นฐานนิสัย คือ ตระหนี่ (ผิด)
- มิตตวินททุกของจักรจากผีเปรตมาวางบนศีรษะของตนมีความคิด คือ เป็นสิ่งของที่มีค่า (ผิด)
- การที่มิตตวินทต้องรับบาปกรรมถูกกัจจกรบดศีรษะมาจากสาเหตุ คือ ความโง่ (ผิด)
- มิตตวินททุกตกบตีใครที่ไม่ให้ไปทำการค้าขาย คือ มารดา (ถูก)
- ราโชวาทชาตกเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับใคร คือ พระเจ้าพรหมทัต (ถูก)
- ในเรื่องราโชวาทชาตก พระโพธิสัตว์เกิดในสกุล คือ กษัตริย์ (ผิด)
- ในราโชวาทชาตก เปรียบกษัตริย์ผู้ทรงครองราชย์โดยธรรมเหมือนกับอะไร คือ ผลไม้ที่มีรสหวาน (ถูก)
- ธรรมในการปกครองบ้านเมืองของผู้เป็นกษัตริย์ คือ อริยสัจ ๔ (ผิด)
- ราโชวาทชาตก ให้ข้อคิด คือ พระราชาต้องรู้จักเสด็จเที่ยวสู่ชนบท (ผิด)

๓. นักเรียนตอบคำถามจนครบทุกข้อและสามารถอธิบายแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมได้

๔. ครูอธิบายเพิ่มเติมในประเด็นที่ยังไม่ชัดเจน

ขั้นสอน (สถานการณ์ B การวิเคราะห์ปัญหา)

๕. นักเรียนแต่ละคนศึกษาเนื้อหาในใบความรู้ เรื่อง ชาตก : มิตตวินทชาตก ราโชวาทชาตก

๖. หลังจากนั้นให้นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันอภิปรายเรื่องเล่า ชาตก : มิตตวินทชาตก

ราโชวาทชาตก เขียนแผนภาพความคิดใส่กระดาษปฐพีที่แจกให้

๗. สุ่มนักเรียนออกมานำเสนอหน้าชั้น ที่เหลือให้แต่ละกลุ่มนำไปติดหน้าชั้นเรียนเพื่อให้เพื่อนได้ศึกษาเพิ่มเติม

๘. ครูตั้งประเด็นคำถามให้นักเรียนช่วยกันวิเคราะห์ดังนี้

- เห็นกงจักรเป็นดอกบัว มีความหมายว่าอย่างไร และการเห็นกงจักรเป็นดอกบัวทำให้มีผลเป็น

เช่นใด

- คุณธรรมของพระราชามีผลต่อการปกครองบ้านเมืองอย่างไร

๙. นักเรียนและครูร่วมกันสรุปโดยใช้คำถาม ดังต่อไปนี้

- ได้ข้อคิดคติเตือนใจจากมิตตวินทชาดก ราโชวาทชาดกอย่างไร

ขั้นสรุป (สถานการณ์ C การสร้างสถานการณ์ใหม่)

๑๐. หลังจากนั้นให้นักเรียนทุกคนเขียนคำถามมาคนละ ๑ คำถาม หลังจากที่ได้ฟังเพื่อน นำเสนอเรื่อง ชาดก : มิตตวินทชาดก ราโชวาทชาดก จากการเขียนแผนภาพความคิดใส่กระดาษปฐพีที่แจกให้

๑๑. ครูรวบรวมคำถามครูจะอ่านคำถาม ๒ รอบแล้วให้นักเรียนยกมือตอบคำถามแล้วอธิบายเหตุผล ประกอบ กลุ่มที่ได้คะแนนมากที่สุดถือว่าชนะ

๑๒. ครูตั้งประเด็นคำถามและให้อธิบายการนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างไร

- มิตตวินททุกสะท้อนให้เห็นปัญหาในสังคมทุกวันนี้เรื่องใดบ้างมีวิธีแก้ไขอย่างไร และนำไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัวอย่างไร

- จากข้อคิดราโชวาทชาดกนำไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาคารทะเลาะวิวาทของนักเรียนได้อย่างไร และนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้อย่างไร

๑๓. นักเรียนทำใบงานที่ ๑.๔ เรื่อง ชาดก : มิตตวินทชาดก ราโชวาทชาดก

๑๔. นักเรียนทดสอบประจำหน่วยที่ ๒

๑๕. ให้นักเรียนทำแผนพับบุคคลตัวอย่างของสังคมที่มีผลงานต่อสังคมและมีคุณธรรม แบบอย่างพุทธสาวก พุทธสาวิกา และศาสนิกชนตัวอย่าง

สื่อและแหล่งเรียนรู้

สื่อการเรียนรู้

- ใบความรู้ เรื่อง ชาดก : มิตตวินทชาดก ราโชวาทชาดก
- หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2
- คำถามชาดก : มิตตวินทชาดก ราโชวาทชาดก
- ใบงานที่ ๑.๔ เรื่อง ชาดก : มิตตวินทชาดก ราโชวาทชาดก
- กระดาษปฐพีเขียนแผนภาพความคิด

แหล่งเรียนรู้

- ห้องสมุด
- แหล่งข้อมูลสารสนเทศ

การวัดและประเมินผล

วิธีการ	เครื่องมือ	เกณฑ์
<ul style="list-style-type: none"> - สอบแบบทดสอบประจำหน่วยที่ ๒ - ตรวจใบงาน 	<ul style="list-style-type: none"> - แบบทดสอบประจำหน่วยที่ ๒ - ใบงานที่ ๑.๔ 	<ul style="list-style-type: none"> - นักเรียนสอบผ่านเกณฑ์ตั้งแต่ ๑๐ คะแนนขึ้นไป - ตอบคำถามได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วนตรงประเด็นแต่ขาดการยกตัวอย่างประกอบ อยู่ในระดับคุณภาพพอใช้ขึ้นไป ตั้งแต่ ๕ คะแนน
<ul style="list-style-type: none"> - ตรวจแผนผังความคิด 	<ul style="list-style-type: none"> - แผนผังความคิด - แบบบันทึกการสังเกตพฤติกรรม 	<ul style="list-style-type: none"> - สามารถระดมความคิดตอบประเด็นคำถาม และ สรุปองค์ความรู้ด้วยแผนผังมโนทัศน์และบรรยายได้อย่างเหมาะสมในระดับคุณภาพพอใช้ ตั้งแต่ ๕ คะแนน
<ul style="list-style-type: none"> - ประเมินพฤติกรรม 	<ul style="list-style-type: none"> - แบบประเมินบันทึกพฤติกรรม 	<ul style="list-style-type: none"> - นักเรียนผ่านประสบการณ์การแก้ปัญหาด้วยตนเองยึดคุณธรรมแบบอย่างศาสนิกชนตัวอย่าง ได้ถูกต้อง

๙. บันทึกผลหลังสอนชั่วโมงที่.....

ผลการเรียนรู้

.....
.....
.....
.....
.....

ปัญหาและอุปสรรค

.....
.....
.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ/แนวทางแก้ไข

.....
.....
.....
.....
.....

ลงชื่อ.....ผู้สอน

(.....)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

๑๐. ความคิดเห็น/ข้อเสนอแนะของผู้บริหาร หรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย

.....
.....
.....
.....
.....

ลงชื่อ.....ผู้สอน

(.....)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

แบบทดสอบก่อนเรียน – หลังเรียน หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒
เรื่อง พุทธประวัติ พุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาดก และศาสนิกชนตัวอย่าง

คำชี้แจง ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงข้อเดียว

๑. การศึกษาพุทธประวัติ มีความสัมพันธ์กับข้อใดมากที่สุด
  - ก. การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับพระสงฆ์
  - ข. การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับพระสาวก
  - ค. การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า
  - ง. การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา
๒. เหตุการณ์ใดต่อไปนี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงมีความเพียรเป็นอย่างยิ่ง
  - ก. การบำเพ็ญทุกรกิริยา
  - ข. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
  - ค. การเดินทางไปสั่งสอนปัญจวัคคีย์
  - ง. การสละความสบายจากปราสาทราชวัง
๓. การตัดสินใจสั่งสอนธรรมที่ตรัสรู้แก่ชาวโลกของพระพุทธเจ้าแสดงให้เห็นถึงคุณธรรมข้อใดของพระองค์
  - ก. ธรรมคุณ
  - ข. วิสุทธิตคุณ
  - ค. ปัญญาคุณ
  - ง. มหากรุณาคุณ
๔. คำว่า “ผจญมาร” มีความหมายตรงกับข้อใด
  - ก. ความดีที่สั่งสมมานาน
  - ข. ความซื่อที่เข้าครอบงำจิตใจ
  - ค. กรรมและการให้ผลของกรรม
  - ง. การทำจิตใจให้สงบเป็นสมาธิ
๕. พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบดอก ๔ เหล่า สอดคล้องกับข้อความใด
  - ก. การเลือกที่ประทับ
  - ข. การคัดเลือกอัครสาวก
  - ค. พิจารณาการสั่งสอนบุคคล
  - ง. พิจารณาการปฏิบัติตนตามแนวทางที่เหมาะสม
๖. ข้อใดคือเกียรติคุณที่พระโมคคัลลานะได้รับการยกย่อง
  - ก. พหูสูต
  - ข. ผู้มีปัญญามาก
  - ค. มีบริวารมากเพราะความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
  - ง. ผู้เลี้ยงทหารที่เกิดแล้วให้เจริญเติบโต

๗. พระสาวกรูปใดได้รับการยกย่องว่าเป็น “ธรรมเสนาบดี”

- ก. พระสารีบุตร
- ข. พระมหากัสสปะ
- ค. พระมหาโมคคัลลานะ
- ง. พระอัญญาโกณฑัญญะ

๘. คุณธรรมใดของพระเจ้าพิมพิสารที่ควรนำไปเป็นแบบอย่างเพื่อให้ครอบครัวเกิดความสงบสุข

- ก. เป็นพ่อที่ดี
- ข. เป็นผู้นำที่ดี
- ค. มั่นคงในพระรัตนตรัย
- ง. มีความอ่อนน้อมถ่อมตน

๑๐. นางขุชชุตตราได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าในเรื่องใด

- ก. การแสดงธรรม
- ข. การบริจาคทาน
- ค. การแสดงอภินิหาร
- ง. การมีปัญญาเป็นเลิศ

๑๑. ประเพณีที่พระเจ้าพิมพิสารทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่างและมีการสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

- ก. ประเพณีการทอดกฐิน
- ข. ประเพณีการทอดผ้าป่า
- ค. ประเพณีการถวายผ้าอาบน้ำฝน
- ง. ประเพณีการกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล

๑๒. พระราชาศรัทธาในพระพุทธของพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไทย) มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ใดมากที่สุด

- ก. ไม่ทำสงครามกับอาณาจักรอื่น
- ข. โปรดให้ข้าราชการบริพารในราชสำนักอุปสมบท
- ค. ส่งคณะสงฆ์ไปเจริญสัมพันธไมตรีกับเมืองอื่น
- ง. อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุจากลังกามาประดิษฐานที่สุโขทัย

๑๓. วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องใดที่เป็นผลงานพระราชนิพนธ์ของพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไทย)

- ก. ปฐมสมโพธิกถา
- ข. ไตรภูมิพระร่วง
- ค. ร่ายยาวมหาชาติ
- ง. มหาชาติคำหลวง

๑๔. พระมหาธรรมราชาลิไทยทรงมีคุณธรรมใดที่เป็นแบบอย่างได้ดีที่สุด

- ก. ความกล้าหาญ
- ข. ความกตัญญู
- ค. ความอดทน
- ง. ความสามัคคี

๑๕. ทรงผนวชได้ ๓ พรรษา แต่ทรงแปลพระปริยัติธรรมได้ ๕ ประโยค แสดงให้เห็นถึงคุณธรรมข้อใด
ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
- ก. ทรงมีความอดทน
  - ข. ทรงมองการณ์ไกล
  - ค. ทรงขยันหมั่นเพียร
  - ง. ทรงมีสติปัญญาฉลาดเฉียบแหลม
๑๖. คุณธรรมใดของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสที่นักเรียนควรถือเอาเป็นแบบอย่าง
- ก. ความกล้าหาญ
  - ข. ความใฝ่รู้ใฝ่ศึกษา
  - ค. ความกตัญญูกตเวที
  - ง. ความขยันหมั่นเพียร
๑๗. คนชั่วเห็นอะไรที่ดีๆ มักไม่เห็นความสำคัญ แต่กลับไปบูชาหรือชอบในสิ่งที่ชั่วร้าย คำกล่าวนี้สอดคล้อง
กับข้อใด
- ก. กระจ่ายตื่นตูม
  - ข. สีซอให้ควายฟัง
  - ค. เห็นช้างขี้ขี้ตามช้าง
  - ง. เห็นงกจักรเป็นดอกบัว
๑๘. คุณธรรมที่ได้รับจากมิตตวินทุกชาติกคือข้อใด
- ก. ผู้เบาปัญญามักเชื่อคำยุยง
  - ข. การพูดส่อเสียดทำให้เกิดโทษ
  - ค. ความโลภนำไปสู่ความหายนะ
  - ง. ความเกียจคร้านทำให้คนลุ่มจม
๑๙. ผลไม้มีรสหวานเพราะกษัตริย์ทรงครองราชรัฐโดยธรรม จากข้อความนี้มีความสัมพันธ์กับข้อความใด
มากที่สุด
- ก. ผลไม้ในป่ามีแต่รสหวาน
  - ข. คุณธรรมขององค์พระราชา
  - ค. ธรรมชาติย่อมมีแต่ความจริง
  - ง. ความสงบสุขร่มเย็นของประชาชนทั้งปวง
๒๐. ราโฆวาทชาดกให้ข้อคิดเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติแก่บุคคลในข้อใด
- ก. พระดาบส
  - ข. พระอานนท์
  - ค. พระเจ้าพรหมทัต
  - ง. พระมหากษัตริย์ทั้งหลาย

แบบทดสอบก่อนเรียน - หลังเรียน หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒
เรื่อง พุทธประวัติ พุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาวพุทธตัวอย่าง

ข้อ	ก	ข	ค	ง		ข้อ	ก	ข	ค	ง
๑			✗			๑๑				✗
๒	✗					๑๒				✗
๓				✗		๑๓		✗		
๔				✗		๑๔		✗		
๕			✗			๑๕				✗
๖				✗		๑๖		✗		
๗	✗					๑๗				✗
๘	✗					๑๘			✗	
๙	✗					๑๙				✗
๑๐	✗					๒๐				✗

ใบงานที่ ๑.๑

เรื่อง พุทธประวัติ : การผจญมาร การตรัสรู้ การสั่งสอน

ตอนที่ ๑ คำชี้แจง ให้นักเรียนวิเคราะห์ประเด็นหัวข้อข่าวต่อไปนี้ (๑๕ คะแนน)

๑.

กองปราบทลายบ่อนไฮโลท่าข้าม รวบ ๑๙ นักพนัน

๑.๑ เหตุการณ์นี้เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติตอนใด

.....
.....

๑.๒ สาเหตุสำคัญในการไปสู่ความเสื่อมจากข่านนี้ คืออะไร

.....
.....

๑.๓ วิธีปฏิบัติตนเพื่อป้องกันตนเองจากการพนัน (มาร) ทำอย่างไร

.....
.....

๒.

สื่อออกชื่นชม “เมย์ รัชนก” ต้นแบบนักกีฬาแบด

๒.๑ เหตุการณ์นี้เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติตอนใด

.....
.....

๒.๒ ถ้านักเรียนต้องเป็นเหมือนรัชนก อินทนนท์ ควรปฏิบัติตนอย่างไร

.....
.....

๒.๓ วิธีการนำตนไปสู่ความสำเร็จควรปฏิบัติอย่างไร

.....
.....

๓. ให้นักเรียนวิเคราะห์ข้อความที่กำหนดให้ว่าเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติตอนการผจญมาร การตรัสรู้ หรือ การสั่งสอน แล้วเติมคำตอบ

๓.๑ กมลชนกต้องการมีรูปร่างดีจึงลดอาหาร โดยการไม่รับประทานอาหารเช้าและอาหารเย็นทุกวัน จนซูบผอม และกลายเป็นโรคขาดสารอาหาร ซึ่งในที่สุดเธอก็ได้เรียนรู้ว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องไม่ใช่วิถีในการทำให้รูปร่างดีขึ้น จึงหันมาออกกำลังกาย รับประทานอาหารครบ ๓ ปกติ แต่ลดปริมาณเลือกรับประทานอาหารให้ถูกวิธีตามหลักโภชนาการ

๓.๒ ประกอบอยากได้รถยนต์รุ่นใหม่ล่าสุดเพื่อจะได้เหมือนเพื่อนๆ แต่เขาก็ตัดใจไม่ซื้อและนำไปฝากธนาคาร → .....

๓.๓ สมพรวางแผนก่อนทำอะไรทุกครั้ง เพื่อเป็นการเตือนตนเอง และทำจนติดนิสัย
→ .....

๓.๔ ครูถนอมศรีสอนวิชาคณิตศาสตร์ ในการสอนครูถนอมศรีจะมีการยกตัวอย่างและแสดงวิธีทำให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายยิ่งขึ้น → .....

๓.๕ น้องบอลลูกชายของสมศักดิ์จะมีนิสัยดีหรือไม่เชื่อฟังคำสอนของพ่อ เอาแต่ใจตัวเอง แต่สมศักดิ์ก็จะพูดจาไพเราะกับลูกและใจเย็นเสมอพร้อมกับค่อยๆอบรมลูกไปด้วย → .....

ตอนที่ ๒ ให้นักเรียนวิเคราะห์ข้อคิดและคุณธรรมที่ได้จากพุทธประวัติ : การผจญมาร การตรัสรู้ การสั่งสอน (๕ คะแนน)

การผจญมาร	ข้อคิดที่ได้	คุณธรรมที่ได้รับ
นำไปใช้ชีวิตประจำวัน		
การตรัสรู้	ข้อคิดที่ได้	คุณธรรมที่ได้รับ
นำไปใช้ชีวิตประจำวัน		
การสั่งสอน	ข้อคิดที่ได้	คุณธรรมที่ได้รับ
นำไปใช้ชีวิตประจำวัน		

ใบความรู้ เรื่อง พุทธประวัติ : การผจญมาร การตรัสรู้ การสั่งสอน

การผจญมาร

ในวันที่พระพุทธเจ้า ก่อนที่พระองค์จะทรงตรัสรู้นั้น ได้ประทับนั่งบนบัลลังก์ภูาคา ที่โสตถิยะพรหมณถาวาใต้ต้นมหาโพธิ์นั้นพระองค์ได้ทรงตั้งปณิธานแน่วแน่ว่า “แม้เลือดเนื้อในสรีระทั้งสิ้นจะเหือดแห้งไป เหลือแต่เอ็นกระดูกเท่านั้นก็ตามที เรายังไม่บรรลุมรรณิยาม ก็จะไม่ลุกขึ้นจากที่นั่งนี้” ดังนี้ ต่อจากนั้นจึงได้ประทับนั่งและทรงเริ่มบำเพ็ญเพียรทางจิต

จอมมารที่ชื่อว่า วสวัตตี ทราบพระดำริปณิธานอันแน่วแน่นั้น จึงได้ระดมพลเสนามารทั้งหลายมาผจญเพื่อขับไล่ด้วยวิธีที่น่ากลัวต่างๆ เช่น บันดาลให้พายุพัดรุนแรง บันดาลฝนให้ตกหนัก บันดาลให้ปรากฏเป็นอาวุธต่างๆ ระดมยิงเข้าไปเพื่อให้ตกต้องพระองค์ แต่ว่าพระองค์ได้ทรงระลึกถึงความดีที่ได้ทรงบำเพ็ญมา ที่เรียกว่า พระบารมี ๑๐ ประการ จึงทรงมีพระทัยมั่นคง ไม่หวาดกลัวต่ออำนาจมารที่มาแสดงด้วยประการต่างๆ นั้นและยิ่งกว่านั้น กลับกลายเป็นเครื่องสักการบูชาพระองค์ไปหมดสิ้น พญามารได้แสดงทูลวาทาให้พระองค์ลุกหนีออกไปเสีย แสดงบัลลังก์ที่ประทับเป็นของพญามารเอง เพราะพญามารก็ได้บำเพ็ญบารมีต่างๆ โดยอ้างเสนามารทั้งหลายเป็นพยาน เสนามารเหล่านั้นก็ร้องกึกก้องสนับสนุนเป็นเสียงเดียวกันในเวลานั้นพระโพธิสัตว์ไม่มีเสนาหรือใครอื่นที่จะอ้างมาเป็นพยาน จึงได้ทรงเหยียดพระหัตถ์เบื้องขวาชี้ลงไปแม่พระธรณีเป็นพยานพระได้ทรงบำเพ็ญทานต่างๆ เป็นอันมากและในการให้ทานทุกครั้งก็ได้ทรงหลังทักษิณทก(หยาดน้ำ) ลงบนที่แผ่นดินซึ่งโดย บุคลาธิษฐานก็เหมือนดังตกลงไปบนมวยผมของแม่พระธรณี เพราะฉะนั้นแม่พระธรณีจึงเท่ากับเป็นพยานในการทรงบริจาคทาน จึงได้ปรากฏเป็นนางธรณีบีบมวยผม ซึ่งชุ่มด้วยน้ำหลังออกมามากมายกลายเป็นทะเลหลวง ท่วมพญามารและเสนาทั้งหลาย ช้างคีรีเมขลาซึ่งพญามารบัญชาการอยู่นั้นก็ฟุบเท้าหน้าทั้งสองลงเป็นการถวายนมัสการพระพุทธองค์ พญามารพร้อมทั้งเสนามารจึงแตกพ่ายถูกน้ำพัดพาไปหมดสิ้นจึงเป็นอันได้ทรงชนะมารก่อนพระอาทิตย์อัสดง และก็พอดีเป็นเวลาพาค่ำ จึงได้เริ่มบำเพ็ญความเพียรต่อไปและก็ได้บรรลุมรรณิยามทั้ง ๓ ตามลำดับคือ

ในปฐมยาม ทรงบรรลุปุพเพนิวาसानุสสติญาณ คือ ความหยั่งรู้ในชาติภพก่อนๆ กล่าวคือ ทรงระลึกชาติได้

ในมัชฌิมยาม ทรงบรรลุจุตูปปาตญาณ รู้จักกำหนดจุดและเกิด

ในปัจฉิมยาม ได้ทรงบรรลุอัสวักขยญาณ คือ ญาณเป็นเหตุทำอาสวะให้หมดสิ้นไป โดยได้ตรัสรู้ อริยสัจ ๔ เมื่อได้ตรัสรู้แล้ว ก็ยังประทับเสวยวิมุตติสุขที่โคนต้นมหาโพธิ์นั้นเป็นเวลา ๗ วัน และสถานที่อื่นๆ อีกแห่งละ ๗ วัน และโดยเฉพาะเมื่อประทับเสวยวิมุตติสุขที่โคนต้นไม้ชปาโลนคร มีเรื่องเล่าว่า พญามารมีความเศร้าโศกเสียใจที่ไม่สามารถเอาชนะพระพุทธเจ้าได้ จึงนั่งเป็นทุกข์อยู่ ธิตามารทั้ง ๓ นางคือ นางตัณหา นางราคะ และนางอรติ จึงได้มาอาสาที่จะนำพระพุทธเจ้ามาอยู่ในอำนาจให้ได้ แล้วก็เข้าไปที่โคนต้นชปาโลนครที่ประทับ ทั้ง ๓ นาง โดยแสดงเป็นสตรีเพศอยู่ในวัยต่างๆ โดยคิดว่าบุรุษเพศย่อมชอบ ย่อมมีรสนิยมในสตรีเพศต่างวัยกัน จึงได้มาแสดงเป็นสตรีเพศวัยรุ่นบ้าง วัยกลางคนบ้าง เป็นวัยแม่ลูกอ่อนบ้างหมายมั่นที่จะให้พระองค์พอพระทัย แต่พระพุทธองค์ก็ได้ทรงแสดงพระวาทาประกาศความเป็นผู้สิ้นกิเลส ไม่ข้องแวะด้วยตัณหา ราคะ และอรติ ทั้งหมดไม่ทรงสนพระทัยแม้แต่น้อย ธิตามารทั้ง ๓ ก็พ่ายแพ้ไปอีก จึงเป็นอันพระองค์ทรงชนะมารโดยเด็ดขาด

บทวิเคราะห์

คำว่า “มาร” ในพระพุทธศาสนา หมายถึง สิ่งที่น่าบุคคลให้ตายจากคุณความดี สิ่งที่น่าผลาญคุณความดีหรือเป็นผู้กำจัด ชัดขวางบุคคลมิให้บรรลุผลสำเร็จอันดีงาม ประกอบด้วย

๑. กิเลสมาร หมายถึง การที่ยั่วให้คิดในกามคุณ ได้แก่ รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส ซึ่งมีได้ทั้งด้านที่จิตใจไปคิดในกามคุณ และการตกแต่งวัตถุเนื้อหนังให้สวยงามจนเกิดความหลงติดใจ

๒. ขันธมาร หมายถึง หมายถึง มารคือขันธ ๕ เป็นความหลงในสภาพที่ปัจจัยปรุงแต่งขึ้น เช่น หลงตนเอง หรือการไปทำศีลกรรมตกแต่งร่างกายตนเอง ทำให้ตัดโอกาสมิให้บุคคลทำกิจหน้าที่บำเพ็ญคุณความดีได้เต็มปรารถนา หรืออาจพลาดโอกาสนั้นโดยสิ้นเชิง

๓. อภิสังขารมาร หมายถึง มารที่ชัดเจนมิให้หลุดพ้นจากสังสารวัฏ มีเจตนาชั่ว

๔. เทวบุตรมาร หมายถึง มารคือเทวบุตร คอยขัดขวางเหนี่ยวรั้งบุคคลไว้ มิให้ล่วงพ้นจากแดนอำนาจครอบงำของตน โดยชักนำให้ห้วงพะวงในกามสุข ไม่อาจหายเสียสละออกไปบำเพ็ญคุณความดีที่ยิ่งใหญ่

๕. มัจจุมาร หมายถึง มารคือ ความตาย เพราะความตายเป็นตัวการตัดโอกาสที่จำให้ทำความดีงามทั้งหลายได้ มารมีวิธีปฏิบัติการสำคัญ ๒ อย่าง ได้แก่ การล่อลวงและการจงใจเข้าหมายก็คือ การล่อลวงหรือจงใจจิตวิญญาณของมนุษย์ให้ลุ่มหลงมัวเมา ตกเป็นทาสของมารในที่สุด

ดังนั้นการชนะมารของพระองค์เป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ นั่นคือชัยชนะที่มีต่อความคิดของตนเองจนถึงขั้นหลุดพ้น เป็นอิสระจากกิเลสทั้งปวงและบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณในที่สุดพระองค์แสดงเป็นตัวอย่างได้เห็นว่า “มนุษย์สามารถเอาชนะกิเลสที่เกิดขึ้นในใจของตนได้” ซึ่งถือว่าเป็นชัยชนะอันยิ่งใหญ่

ตรัสรู้

พระสิทธัตถะ ได้เสด็จอยู่ตามลำพังทรงฝึกฝนอบรมจิตใจให้สงบ และในเช้ากลางเดือน 6 ทรงรับข้าว “มธูปายาส” จากนางสุชาดา ซึ่งเข้าใจว่าพระองค์ว่าเป็นเทพดาจึงนำข้าวมธูปายาสไปถวาย หลังจากเสวยแล้วพระองค์ได้ทรงลอยถาดในแม่น้ำเนรัญชรา ทรงรับพระญาณ ๘ จากนายโสตถิยะมาปูลาดเป็นอาสนะ (ที่นั่ง) ณ โคนต้นโพธิ์ ประทับนั่งขัดสมาธิผินพระพักตร์ไปทางทิศทางตะวันออก แล้วทรงตั้งพระทัยแน่วแน่ว่า ถ้าไม่สำเร็จทางพ้นทุกข์จะไม่ ยอมเสด็จลุกไปไหนถึงแม้เนื้อและเลือดจะเหือดแห้งก็ตาม ทรงพิจารณาความเป็นไปของธรรมชาติทั้งหลายจนเกิดญาณ(การหยั่งรู้สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง) สิ่งที่พระองค์ตรัสรู้เรียกว่า อริยสัจ (ความจริงอันประเสริฐ) ๔ ประการ คือ

๑. ทุกข์ ความทุกข์ หรือปัญหาของชีวิตทั้งหมด

๒. สมุทัย สาเหตุของทุกข์ หรือสาเหตุของปัญหาชีวิต

๓. นิโรธ ความดับทุกข์ หรือภาวะหมดปัญหา

๔. มรรค ทางดับทุกข์หรือแนวทางแก้ปัญหาวินิจฉัย

พระสิทธัตถะ ได้ตรัสรู้พระพุทธเจ้า เมื่ออรุณรุ่งของคืนวันเพ็ญ เดือน ๖ ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี ขณะที่พระองค์มีพระชนมายุได้ ๓๕ พรรษาหลังจากตรัสรู้แล้ว พระพุทธเจ้าได้ทรงพักผ่อนเป็นเวลา 7 สัปดาห์ แล้วเสด็จไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทรงคิดถึงพระอาจารย์ทั้งสอง คืออาฬรดาบส และอุทกดาบส แต่ท่านทั้งสองได้สิ้นชีพแล้ว จึงเสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสีพระธรรมเทศนาที่พระองค์แสดงครั้งแรกเรียกว่า ปฐมเทศนา พระธรรมที่ทรงแสดงเรียกว่า ธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร หลังจากฟังพระธรรมเทศนา โภณทัณณะ ได้ดวงตาเห็นธรรมจึงทูลขอบวช นับว่าเป็นพระสงฆ์องค์แรกในโลก ต่อจากนั้น

ทรงแสดงธรรมเทศนาโปรดอีก ๔ ท่าน จนเกิดความเข้าใจธรรมและทูลขอบวชตามลำดับ และทั้ง ๕ ท่าน ก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

บทวิเคราะห์

พระพุทธศาสนา คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และคำสั่งสอนนี้ ถ้าจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือเรื่องของความจริงที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติเป็นแต่ว่าพระพุทธเจ้าทรงค้นพบแล้วนำมาชี้แจงเปิดเผยพระพุทธเจ้าเคยตรัสว่าสภาพธรรมหรือทำนองคลองธรรม เป็นของมีอยู่แล้ว ไม่ว่าจะมีความรู้หรือไม่รู้ พระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่ตรัสรู้สภาพธรรมนั้นๆแล้วนำมาบอกเล่าให้เข้าใจชัดขึ้นความจริงหรือสัจธรรมที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาตินี้จึงเป็นของกลางสำหรับทุกคนและมีใช้สิ่งที่ประดิษฐ์หรือคิดขึ้นตามอารมณ์เพื่อฝืนพระพุทธเจ้าตรัสว่า トラบใดที่พระองค์ยังมิได้ตรัสรู้ความจริงในลักษณะ ๓ อย่าง คือ รู้ตัวความจริง รู้หน้าที่อันควรทำเกี่ยวกับความจริงนั้น และรู้ว่าได้ทำหน้าที่สำเร็จบริบูรณ์แล้ว トラบนั้นพระองค์ยังไม่อาจกล่าวได้ว่าตรัสรู้แล้ว ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความจริงนั้นพระองค์ก็ได้ทรงลงมือปฏิบัติจนค้นพบประจักษ์แล้ว พระองค์จึงได้นำมาสั่งสอนสัจธรรมหรือความจริงที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบนั้น ได้แก่ ทรงรู้แจ้งหรือรู้อย่าง ๔ คือ ความจริงอันประเสริฐ ๔ อย่าง ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

๑. ทุกข์ คือ ความทุกข์ สภาพที่ทนได้ยาก,สภาวะที่บีบคั้น ขัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง ได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ความปรารถนาไม่สมหวังหรือปัญหาของชีวิตทั้งหมด

๒. สมุทัย คือ สาเหตุของทุกข์ ได้แก่ ตัณหา ๓ หรือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา หรือสาเหตุของปัญหาชีวิต

๓. นิโรธ คือ ความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชา หมดสิ้นตัณหาแล้วไม่ติดข้อง หลุดพ้น สงบ ปลอดภัย เป็นอิสระ คือนิพพาน หรือภาวะหมดปัญหา

๔. มรรค คือ ทางดับทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ มัชฌิมปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง คือมรรคมืองค์ ๘ ได้แก่ สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ สัมมาวาจา เจรจาชอบ สัมมากรรมมัณฑะ การงานชอบ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ สัมมาวายามะ พยายามชอบ สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ และสัมมาสมาธิ ตั้งจิตชอบ หรือแนวทางแก้ปัญหาวชิวัตถิณี พิณ ๓ สาย เป็นสัญลักษณ์ของการมุ่งสู่

“มัชฌิมปฏิปทา คือทางสายกลาง” ของพระพุทธองค์ กล่าวคือ เมื่อพระพุทธองค์ได้บำเพ็ญทุกรกิริยาอยู่นั้น ถือว่าเป็นการทรมานตนเอง เป็นการปฏิบัติที่เคร่งครัดเกินไปในลักษณะ”สุดโต่ง”นั่นคือ หากสายพิณตึงเกินไปหรือหย่อนยานเกินไป เสียงก็ไม่ไพเราะ น่าฟัง หากสายพิณตึงพอดี พอดีเข้าไปก็บังเกิดเสียงไพเราะน่าฟัง พระพุทธองค์จึงทรงเห็นว่า การดำเนินทางสายกลางเท่านั้นจึงเป็นหนทางสู่ความพ้นทุกข์ได้ ในกรณีนี้จะเห็นได้ว่าการดำเนินกิจกรรมใดๆก็ตามควรทำอะไรที่สมดุลเกินไป เช่น ไม่หักโหมทำงานมากเกินไป ควรมีเวลาพักผ่อนบ้าง หรือไม่ปล่อยตัวตามสบายเกินไป จนไม่ทำอะไรเป็นชิ้นเป็นอัน ควรทำแต่พอดี มีการวางแผนแบ่งเวลาให้เหมาะสม เป็นต้น

การสั่งสอน

การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ก็คือ การรู้แจ้งความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการนี้ซึ่งมีอยู่แล้วตามธรรมชาติ ฉะนั้นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า พระพุทธศาสนา จึงเป็นหลักคำสอนที่เกี่ยวกับความจริงที่มีเหตุผลสมบูรณ์ถูกต้อง และสามารถนำมาประพฤติปฏิบัติ และได้รับผลด้วยตนเอง พิสูจน์ได้ ไม่จำกัดกาลเวลา

ฉะนั้นในพระพุทธศาสนาจึงไม่มีคำสอนชนิดที่เรียกว่า "เดา" หรือ "สันนิษฐาน" หรือ "คาดคะเน (สมมุติฐาน)" ว่าจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ต้องเป็นความจริงที่ได้ค้นคว้าประจักษ์แจ้งแล้วจึงใช้ได้

บทวิเคราะห์

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า พระพุทธศาสนา เป็นหลักคำสอนที่เกี่ยวกับความจริงที่มีเหตุผล สมบูรณ์ ถูกต้อง และสามารถนำมาประพฤติปฏิบัติ และได้รับผลด้วยตนเอง พิสูจน์ได้ พระพุทธเจ้าทรงมีหลักการสอนดังนี้

๑. ทรงคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยเน้นความแตกต่างด้านสติปัญญา กล่าวถึงวิธีการสอน แต่ละบุคคลไว้อย่างชัดเจนและเปรียบเทียบให้เห็นชัดเจน ด้วยดอกบัว ๔ เหล่า ดังนี้

๑.๑ อุกคฆปฏิตัญญู ได้แก่ ผู้มีปัญญาฉลาดเฉียบแหลม(abnormal)เพียงแคยกหัวข้อขึ้นแสดงก็สามารถรู้และเข้าใจได้ทันทีที่เปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่เหนือน้ำรอคอยแสงอาทิตย์พออาทิตย์ฉายแสง ก็เบ่งบานได้ทันที

๑.๒ วิปจิตัญญู ได้แก่ ผู้มีปัญญาอยู่ในระดับปานกลาง(normal)ต้องอธิบาย ขยายความแห่งข้อนั้นๆแล้ว จึงจะสามารถรู้และเข้าใจได้เปรียบเหมือนดอกบัวที่อยู่เสมอมิวน้ำจะบานในพริบตา

๑.๓ เนยยะ ได้แก่ ผู้ที่พอจะแนะนำได้(borderline) คือพอจะฝึกสอนอบรมให้รู้และเข้าใจได้อยู่และจะต้องยกตัวอย่างประกอบให้ชัดเจนเปรียบเหมือนดอกบัวที่ยังโผล่ไม่พ้นน้ำ ซึ่งจักบานในวันต่อไป

๑.๔ ปทปรมะ ได้แก่ผู้ต้อยปัญญา (mentally defective) สอนให้รู้ได้แต่เพียงพบคือ พยัญชนะหรือถ้อยคำ แต่ไม่อาจเข้าใจความหมายได้เปรียบเหมือนดอกบัวที่ยังจมอยู่ในน้ำ โคลนตม ซึ่งยอมเป็นภักษาแห่งปลาและเต่า

๒. สอนโดยคำนึงถึงเนื้อหาที่สอน เช่น

๒.๑ สอนจากเนื้อหาที่ง่ายไปสู่เนื้อหาที่ยาก โดยเรียงลำดับเนื้อหาให้เข้าใจอย่างชัดเจนตามลำดับ เช่น การสอนอริยสัจ ๔ คือ (๑)ทุกข์ (๒) เหตุแห่งทุกข์(๓)ความดับทุกข์ (๔)หนทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

๒.๒ สอนด้วยวิธีการปฏิบัติ เช่น สอนวิธีการปฏิบัติสมณะวิปัสสนากัมมัฏฐาน สอนวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ เป็นต้น

๒.๓ สอนให้มีเหตุมีผล ไม่เชื่อง่าย เช่น หลักการสอนในกาลามสูตร ๑๐ ประการ หรือสอนให้เข้าใจถึงกฎธรรมชาติที่เป็นไปตามเหตุปัจจัย เช่น อิทัปปัจจยตา หรือไตรลักษณ์

๒.๔ สอนให้รู้ให้เข้าใจถึงองค์ประกอบของสิ่งมีชีวิต ในลักษณะองค์รวม (Holistic) เช่น หลักของขันธ ๕ มนุษย์ประกอบด้วย นาม รูป (รูป+นาม)

๒.๕ สอนให้รู้จักประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในทางสายกลาง ไม่สุดโต่งในด้านใดด้านหนึ่ง เรียกว่า มัชฌิมปฏิปทา เช่นปฏิบัติตามอริยมรรค ๘

๓. สอนโดยคำนึงถึงลักษณะการสอน เช่น

๓.๑ สอนโดยการยกตัวอย่างประกอบการสอน เช่น ยกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแต่ปางก่อนที่เรียกว่า ชาดก ประกอบการสอนให้เข้าใจง่ายขึ้น

๓.๒ สอนโดยการสร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลิน ไม่ตึงเครียด สอนเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่ายผู้ฟังจึงเข้าใจง่ายผู้ฟังจึงเข้าใจง่าย

๓.๓ สอนได้ทุกสถานการณ์ ทุกสถานที่ และปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์นั้น ๆ เช่น สอนตามต้นไม้ สอนองคฺลีมาร

๓.๔ สอนแบบรู้แจ้ง จนผู้ที่ได้สดับฟังสามารถบรรลุพระอรหันต์ได้ เช่น สอนนางกัสาโคตรมี โดยให้สืบทาเมล็ดพันธุ์ฝักกาดเพื่อเป็นส่วนประกอบของยาชุบชีวิตบุตร จนนางกัสาโคตรมีบรรลุถึงสัจธรรมของความตาย เป็นต้น

๓.๕ สอนโดยใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวล เหมาะสม เช่น สอนคนไม่ดีด้วย ความดี สอนคนโกรธด้วยความไม่โกรธ เป็นต้น

ใบงานที่ ๑.๒

เรื่อง พุทธสาวก พุทธสาวิกา : พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระเจ้าพิมพิสาร นางขุชชุตตรา

ตอนที่ ๑ คำชี้แจง ให้นักเรียนวิเคราะห์ประเด็นกรณีตัวอย่างต่อไปนี้ (๑๐ คะแนน)

ดวงใจเป็นนักเรียนชั้น ม.๒ บ้านโนนสว่าง ซึ่งเป็นเด็กเรียนดี มีความประพฤติเรียบร้อย ทุกวันในตอนกลางวัน ดวงใจจะกลับไปรับประทานอาหารที่บ้านและหาอาหารให้แม่ที่ป่วยเป็นโรคอัมพฤกษ์ ส่วนตอนเย็นต้องรีบกลับบ้านไปรับจ้างขนผักที่ตลาด เสาร์อาทิตย์ไปรับจ้างทำงานบ้าน เพื่อหารายได้ให้กับครอบครัว ส่วนพ่อของดวงใจเสียชีวิตไปตั้งแต่ดวงใจยังเด็ก จึงทำให้ดวงใจต้องรับภาระเลี้ยงดูครอบครัว ดังนั้นทางโรงเรียนจึงให้ความช่วยเหลือโดยมอบทุนการศึกษาจนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และมอบเงินช่วยเหลือค่ารักษาพยาบาลแม่บางส่วนด้วย

๑. ดวงใจกระทำความดีอย่างไร

.....
.....

๒. การปฏิบัติตนของดวงใจเกิดผลอย่างไร

.....
.....

๓. ถ้านักเรียนมีเพื่อนร่วมชั้นที่เกิดเหตุการณ์แบบดวงใจ ควรทำอย่างไร

.....
.....

๔. จากสถานการณ์นี้ดวงใจปฏิบัติตนสอดคล้องกับผู้ใดในพุทธสาวก พุทธสาวิกา

.....
.....

๕. ถ้านักเรียนปฏิบัติตามดวงใจจะเกิดผลดีแก่ตนเองอย่างไร

.....
.....

ตอนที่ ๒ ให้นักเรียนวิเคราะห์ประวัติของพุทธสาวก พุทธสาวิกา : พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระเจ้าพิมพิสาร นางชูชชุตตรา ได้ข้อคิดเพื่อนำมาปฏิบัติต่อตนเอง และผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ (๑๐ คะแนน)

พุทธสาวก/พุทธสาวิกา	ข้อคิดเพื่อนำมาปฏิบัติต่อตนเอง	ผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ
พระสารีบุตร		
พระโมคคัลลานะ		
พุทธสาวก/พุทธสาวิกา	ข้อคิดเพื่อนำมาปฏิบัติต่อตนเอง	ผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ
พระเจ้าพิมพิสาร		
นางชูชชุตตรา		

สรุปประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาพุทธสาวก พุทธสาวิกา : พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระเจ้าพิมพิสาร นางชูชชุตตรา แล้วยกตัวอย่างเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ใบความรู้

เรื่อง พุทธสาวก พุทธสาวิกา : พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระเจ้าพิมพิสาร นางขุชุตตรา

พระสารีบุตร : ประวัติพระสารีบุตร

พระสารีบุตร เป็นชาวเมืองนาลันทา กรุงราชคฤห์โดยกำเนิด บิดาของท่านนามว่า วัังคัตพรหมณ์ และมารดานามว่า นางสารีพรหมณ์ ท่านมีนามเดิมว่า อุปติสสะ อุปติสสะมีสหายรักคนหนึ่งนาม โกลิตะ เป็นบุตรแห่งนายบ้านโกลิตะคาม ทั้งสองเป็นเพื่อนเที่ยวเพื่อนกินหาความสำราญจากการดูการละเล่นมหรสพต่างๆ ตามประสาลูกผู้มีฐานะ วันหนึ่งหลังจากไปดูมหรสพที่เล่นอยู่บนยอดเขาก็เกิดความเบื่อหน่าย เห็นว่าชีวิตนี้ไร้แก่นสาร จึงชวนกันไปสมัครเป็นศิษย์ของสัจจเวฬุภฏฐบุตรผู้เป็นเจ้าของสำนักปรัชญาผู้มีชื่อเสียง หนึ่งในบรรดา “ครูทั้ง ๖” คือ ปุณณกัสสปะ นิครนถนาฏบุตร มัลลิกอสนถะ อชิตเกสสัมพล ปุทฺธกัจจายนะ และสัจจเวฬุภฏฐบุตร ท่านทั้งสองได้ศึกษาอยู่กับอาจารย์สัจจเวฬุภฏฐบุตรอยู่ระยะเวลาหนึ่งก็จบความรู้ของอาจารย์ อาจารย์ได้ชักชวนให้อยู่ช่วยสอนศิษย์รุ่นหลังๆ แต่ท่านกับสหายมีความรู้สึกว่า วิทยาการที่ได้รับถ่ายทอดจากอาจารย์ยังไม่ใช่แนวทางที่ดีที่สุดที่จะนำพาให้พ้นจากความพ้นทุกขได้ จึงตกลงกันเจียบๆ กับโกลิตะผู้เป็นสหายว่า จะแยกย้ายกันไปหาอาจารย์ที่สอนแนวทางที่ดีกว่านี้ และให้สัญญากันว่าใครพบก่อนให้ช่วยแจ้งอีกฝ่ายหนึ่งด้วย อุปติสสะได้พบพระอัสสชิเถระ ขณะท่านกำลังออก “โปรดสัตว์” อยู่เห็นอิริยาบถอันสำรวมน่าเลื่อมใส จึงคิดว่าท่านผู้นี้คงจะมีอุตริมนุสสธรรม (ธรรมอันยิ่งที่มนุษย์ทั่วไปไม่มี) จึงเข้าไปนมัสการ ขอให้ท่านแสดงธรรมให้ฟัง พระอัสสชิเถระออกตัวว่า ท่านเป็นพระนวกะอยู่แสดงธรรมโดยพิสดารไม่ได้ อุปติสสะจึงขอให้พระเถระแสดง แต่พอสังเขป พระเถระแสดงคาถา อันเป็น “แก่น” แห่งอริยสัจ ๔ ดังนี้

เย ธมมา เหตุปฺปภาวา เตสํ เหตุ ตถาคโต (อาห) เตสฺสญจ โย นิโรโธ จ เอวาวาที มหาสมโณ
ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้นและการดับเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีวาทะอย่างนี้

อุปติสสะได้ฟังคานานี้ก็ได้ “ดวงตาเห็นธรรม” คือ บรรลุโสดาปัตติผล ท่านได้รับไปกล่าวคานานี้แก่โกลิตะ โกลิตะก็ได้ดวงตาเห็นธรรมเช่นกัน ทั้งสองจึงไปชวนอาจารย์ให้ไปบวชเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า เมื่ออาจารย์ปฏิเสธ จึงพากันไปบวชเป็นสาวกของพระพุทธองค์ที่พระเชตวัน หลังจากบวชได้ ๑๔ วัน อุปติสสะ ซึ่งเวลานั้นเหล่าพระสงฆ์สาวกเรียกขานท่านว่า “สารีบุตร” ก็ได้บรรลุพระอรหัต (ช้ากว่าโกลิตะ หรือพระโมคคัลลานะ ๗ วัน) การบรรลุธรรมของท่านค่อนข้างประหลาด คือ พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม เรื่อง เวทนาปริคคหสูตร โปรดที่ฆนชปริพาชกผู้เป็นหลานพระสารีบุตรอยู่ ณ ถ้ำสุกรชตา (ถ้ำหมูขุด หรือถ้ำคางหมู) เชิงเขาคิฆณภูฏ ขณะนั้นพระสารีบุตรถวายงานพัดพระพุทธองค์อยู่ กำหนดตามกระแสพระธรรมเทศนาไปด้วย พอทรงแสดงธรรมจบ ท่านพระสารีบุตรก็ได้บรรลุพระอรหัต ในขณะที่ที่ฆนชปริพาชกหลานท่านถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะเท่านั้น การบรรลุธรรมของท่าน เปรียบเสมือนการบริโภคอาหารที่เขาจัดเตรียมไว้เพื่อผู้อื่นฉะนั้น และการบรรลุธรรมมีขึ้นในวันเพ็ญเดือนมาฆะพอดี ณ ราตรีวันนั้นได้มีการประชุมใหญ่อันเรียกว่า “จาตุรงคสันนิบาต” ณ พระเวฬุวัน พระพุทธองค์ได้ประทานโอวาทปาติโมกข์ (พระโอวาท อันเป็นหลักสำคัญ) แก่ที่ประชุมพระอรหันตสาวกจำนวน ๑,๒๕๐ รูปโอวาทปาติโมกข์นั้นมีทั้งหมด ๑๓ หัวข้อ ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น ๔ ประเด็น ดังนี้

๑. ว่าด้วยอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา (พระนิพพาน)
๒. ว่าด้วยหลักการทั่วไปของพระพุทธศาสนา (ไม่ทำชั่ว ทำดี ทำใจให้ผ่องใส)

๓. ว่าด้วยคุณสมบัติของผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา (รู้ประมาณในโทษนะ อยู่อย่างสงัด เครื่องครัดในระเบียบวินัย ผิดจิต อยู่เสมอ)

๔. ว่าด้วยเทคนิควิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ไม่ว่าร้ายเขา ไม่เบียดเบียนเขา มีความอดทน ใช้สันติวิธี ในการประกาศพระพุทธศาสนา)

โอวาทปาฏิโมกข์นี้ ประชาชนไทยโบราณได้คัดเอาหลักการทั่วไป คือ “ไม่ทำชั่ว ทำความดี ทำจิตใจให้ผ่องใส” มาเป็น “หัวใจ” พระพุทธศาสนา และถือปฏิบัติมาจนบัดนี้ในบั้นปลายชีวิต พระสารีบุตรพร้อมด้วยพระจุนทะน้องชาย ได้กลับไปยังตำบลนาลันทา บ้านเกิดของท่าน เพื่อโปรดมารดาซึ่งยังไม่นับถือพระพุทธศาสนาให้บรรลุนิพพาน แล้วก็นิพพาน ณ ห้องที่ท่านถือกำเนิดนั่นเอง

คุณธรรมที่ควรถือเป็นแบบอย่าง

๑. เป็นผู้มีปัญญาหลักแหลม พระสารีบุตรเป็นผู้มีปัญญาหลักแหลม สามารถแสดงธรรมหักล้างความคิดเห็นผิด และทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้ความเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้ง ถือว่าเป็นสาวกผู้มีปัญญามากที่สุดรองจากพระพุทธองค์ ท่านจึงได้รับแต่งตั้งจากพระพุทธองค์เป็น “อัครสาวกเบื้องขวา” และเป็นเอตทัคคะ เป็นเลิศกว่าผู้อื่นในทางปัญญา

๒. มีความกตัญญูกตเวทิตาธรรมเป็นเลิศ ท่านถือว่าพระอัสสชิเป็นอาจารย์รูปแรกที่น่าท่านเข้ามาสู่ร่มเงาพระพุทธศาสนาท่านจึงมีความเคารพในพระอาจารย์ของท่านมาก เวลาท่านจะนอนถ้าท่านรู้ว่าอาจารย์ของท่านอยู่ ณ ที่ใด ท่านจะหันศีรษะไปทางทิศนั้น ภิกษุอื่นๆ ที่ไม่ทราบความจริงข้อนี้เคยพากันตำหนิว่าท่านเป็นถึงพระอัครสาวก ยังไหว้ทิศอยู่เหมือนสมัยเป็นคฤหัสถ์สมัยหนึ่งมีพราหมณ์เฒ่าคนหนึ่ง นามว่า ราชะ อยากบวชแต่ไม่มีพระสงฆ์รับรอง พระสงฆ์จึงไม่สามารถบวชให้ได้ พระพุทธเจ้าตรัสถามในที่ประชุมสงฆ์ว่ามีใครรู้จักพราหมณ์คนนี้ไหม พระสารีบุตรกราบทูลว่า จำได้ว่าพราหมณ์คนนี้เคยใส่บาตรท่านทัพพีหนึ่ง ท่านรู้จัก จึงขอรับรอง พระพุทธองค์จึงทรงมอบภาระให้ท่านเป็นอุปชฌาย์บวชแก่ราชพราหมณ์ หลังจากบวชแล้วพระราชะได้เป็นสัทวิฬาริกผู้ว่าง่ายรูปหนึ่ง

๓. เป็นผู้มั่นคงและปรารถนาดีต่อพระพุทธศาสนา พระสารีบุตรปรารถนาอยากให้พระสัทธรรมดำรงอยู่ได้นานอันวยประโยชน์แก่มหาชนอย่างกว้างขวาง จึงกราบทูลให้พระองค์ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อความดำรงมั่นแห่งสัทธรรม ซึ่งพระองค์ก็ทรงกระทำตามคำรึ้น นอกจากนี้ท่านยังได้นำคำสอนของพระพุทธองค์จัดหมวดหมู่ตั้งแต่หมวดหนึ่ง หมวดสอง หมวดสาม... จนถึงหมวดสิบ และหมวดเกินสิบ ดังปรากฏอยู่ใน สังคคตีสูต และทศตตรสูตรในเวลาต่อมา ท่านได้แสดงสังคคตีสูต และทศตตรสูตร ท่ามกลางภิกษุสงฆ์จำนวนมาก และได้รับคำชมเชยจากพระพุทธองค์อีกด้วย พระสารีบุตรจึงเป็นพระรูปแรกที่คิดทำ “สังคายนา” พระธรรมวินัย แต่ยังไม่ทันสำเร็จดี ท่านก็ด่วนนิพพานเสียก่อน ภายหลังพระมหากัสสปะจึงได้รับช่วงสืบทอดเจตนารมณ์ของท่านจนสำเร็จบริบูรณ์

พระโมคคัลลานะ : ประวัติพระโมคคัลลานะ

พระมหาโมคคัลลานะ มีนามเดิมว่า โกลิตะ เป็นบุตรพราหมณ์หัวหน้าหมู่บ้านโกลิตคาม ซึ่งอยู่ใกล้กับหมู่บ้านอุปติสสคาม ท่านมีเพื่อนกินเพื่อนเที่ยวด้วยกัน ชื่ออุปติสสะ ชีวิตในวัยหนุ่มของท่าน ก็เช่นเดียวกับชีวิตพระสารีบุตร คือได้เป็นศิษย์ของอาจารย์สัณฺฑยเวสัฏฐบุตร เมื่อเป็นหน่วยลัทธิคำสอนของอาจารย์สัณฺฑย ก็พากันแสวงหาแนวทางใหม่ อุปติสสะได้พบพระอัสสชิและฟังธรรมจากท่าน จนบรรลุโสดาปัตติผลจึงนำมาบอกแก่โกลิตะ โกลิตะได้ฟังก็บรรลุเป็นพระโสดาบันเช่นกัน ทั้งสองจึงพากันไปบวชเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ดังรายละเอียดที่กล่าวไว้แล้วหลังจากบวชแล้ว โกลิตะได้นำมาเรียกขานในหมู่บรรพชิตว่า โมคคัลลานะ ท่านได้

บำเพ็ญเพียรทางจิต ณ หมู่บ้านกัลลวาลมุตตคาม แต่ไม่สามารถบังคับจิตให้เป็นสมาธิได้ เพราะถูกความว่อง
ครอบงำ พระพุทธองค์ได้เสด็จไปประทานโอวาทบอกริธีแก้ง่วง ๗ ประการให้ท่าน ดังนี้

๑. ถ้ามีสัญญาอย่างไรอยู่เกิดความว่อง ให้นึกถึงสัญญานั้นให้มาก หมายความว่า ถ้านึกคิดเรื่องใดอยู่
แล้วเกิดความว่องก็ให้กำหนดสิ่งนั้นให้มากกว่าเดิม แล้วความว่องจะหาย

๒. ถ้ายังไม่หายให้พิจารณาถึงเรื่องราวที่ได้ยินได้ฟังมา หรือที่เล่าเรียนมา ความว่องก็จะหาย

๓. ถ้ายังไม่หาย ให้ท่องข้อความที่กำลังอ่านอยู่ หรือนึกถึงอยู่ดั่งๆ ความว่องก็จะหาย

๔. ถ้ายังไม่หาย ให้อ่อนหูทั้งสองข้าง คือเอาอะไรแยงหู แล้วความว่องก็จะหาย

๕. ถ้ายังไม่หาย ให้ลุกขึ้นเอาน้ำล้างหน้า แหงนคู้ทศทั้งหลาย ความว่องก็จะหาย

๖. ถ้ายังไม่หาย ให้คำนึงถึง “อาโลกสัญญา” คือ วาดภาพถึงแสงสว่าง ความว่องก็จะหาย

๗. ถ้ายังไม่หาย ให้เดินจงกรม คือ เดินกลับไปกลับมา ความว่องก็จะหาย

พระพุทธองค์ตรัสว่า ให้ปฏิบัติตามวิธีทั้ง ๗ นี้ ความว่องจะหายไปแน่นอน แต่ถ้าไม่หายจริงๆ ก็ให้นอน
เสียนท่าสี่เหลี่ยมสนั่น จากนั้นพระพุทธองค์ประทานโอวาทให้ท่านพิจารณาถึงเวทนาว่า เป็นของไม่เที่ยง เป็น
ทุกข์ เป็นอนัตตา ท่านปฏิบัติตามพระโอวาทแล้วได้บรรลุพระอรหัตต์เป็นพระอรหันต์ ในวันที่ ๗ หลังจาก
อุปสมบทผลพวงจากการได้บรรลุพระอรหัตต์ผลของท่าน ก็คือ ท่านได้อภิญญา (ความสามารถพิเศษ) คือ มี
อิทธิฤทธิ์ด้วย จึงได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ว่าเป็นผู้เลิศกว่าผู้อื่นในทางมีฤทธิ์มาก และได้รับแต่งตั้งเป็น
“อัครสาวก” เป็องซ้ายคู่กับพระสารีบุตรซึ่งเป็นอัครสาวกเป็องขวาความที่ท่านมีฤทธิ์มาก ท่านจึงได้
อิทธิปาฏิหาริย์เป็น “สื่อ” หรือเป็น “เครื่องมือ” ชักจูงคนมีจิตที่มีฤทธิ์ให้คลายจากความเห็นผิด แล้วหันมา
นับถือพระพุทธศาสนามากมาย บางครั้งก็ได้รับพุทธบัญญัติให้ไป “ปราบ” ผู้มีฤทธิ์ที่เป็นมิฉฉาธิฐิ ทำให้เกียรติ
คุณของพระพุทธเจ้าและพระพุทธศาสนาแพร่กระจายไปอย่างรวดเร็ว มีผู้เข้ามาบวชเป็นสาวกของพระพุทธ
องค์มากขึ้นตามลำดับการกระทำของท่านในประเด็นนี้ได้สร้างผลกระทบต่อลัทธิเดียริยอื่น ๆ อย่างมาก จนถึง
กับว่าจ้าวพวกโจรมาฆ่าพระโมคคัลลนนะ เพื่อ “ตัดมือตัดเท้า” ของพระพุทธเจ้า พวกโจรมาลักกุฎิของพระโมค
คัลลนนะ ถึง ๓ ครั้ง แต่ท่านก็เข้ามานะเหาะหนีไปได้ถึง ๓ ครั้ง ครั้งที่ ๔ ท่านเห็นว่าเป็นการชดใช้กรรมเก่าจึงไม่
ยอมหนี จึงถูกพวกโจรทุบจนกระดูกแหลกละเอียด พวกโจรนึกว่าท่านตายแล้วจึงหนีไป พระเถระดำริว่า ยังไม่
กราบทูลพระพุทธเจ้าจะนิพพานไม่ได้ จึงประสานร่างให้คงคืนตามเดิมด้วยอำนาจสมาบัติ แล้วเหาะไป
กราบทูลลาพระพุทธองค์ จากนั้นก็นิพพาน

คุณธรรมที่ควรถือเป็นแบบอย่าง

๑. เป็นผู้มีความอดทนยิ่ง เมื่อบวชแล้ว พระโมคคัลลนนะไปปฏิบัติธรรมอยู่ ณ กัลลวาลมุตตคาม
พยายามเพื่อบรรลุผลที่ต้องการ แม้ถูกความว่องครอบงำ ท่านก็พยายามนั่งสมาธิเดินจงกรมไม่ยอมเลิก แสดงให้
เห็นถึงการมีความอดทน พากเพียรพยายามสูงยิ่ง แต่ความเพียรเท่านั้นยังไม่พอ ต้องประกอบด้วยความรู้ คือ
เพียรอย่างฉลาด พระพุทธเจ้าจึงประทานวิธีการแก้ง่วงให้ท่าน เมื่อปฏิบัติตามแล้ว ท่านก็เอาชนะความว่องได้
แล้วบำเพ็ญเพียรต่อไปจนได้บรรลุพระอรหัตต์ผลเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

๒. เป็นผู้ถ่อมตนยิ่ง พระโมคคัลลนนะเป็นพระเถระมีอิทธิฤทธิ์ บางครั้งพระพุทธเจ้ายังทรงมีพระบัญชา
ให้พระโมคคัลลนนะใช้อิทธิฤทธิ์ปราบผู้ควรปราบ เพื่อให้เขาหายพยศแล้วนำเข้าหาพระธรรม แม้จะมีฤทธิ์มาถึง
อย่างนี้ ท่านกลับเป็นผู้ถ่อมตนยิ่ง ดังวันหนึ่งพระสารีบุตรเห็นท่านมีใบหน้าผ่องใสจึงซักถาม พระโมคคัลลนนะ
ตอบว่าท่านได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า ครั้นถามว่าพระพุทธเจ้าประทับอยู่ไกลมาก ท่านโมคคัลลนนะเหาะไป
ฟังธรรมหรือ พระโมคคัลลนนะตอบว่ามีได้เหาะไปฟัง แต่ฟังด้วยทิพยโสต เมื่อพระสารีบุตรชมเชยว่า พระโมค

คัลลานั้นนี้ช่างมีความสามารถเหลือเกิน พระโมคคัลลานั้นกลับไม่หลงในคำขมนั้น แต่พูดว่า “ความสามารถของข้าพเจ้า เมื่อเปรียบเทียบกับท่านพระสารีบุตรแล้วเพียงเล็กน้อย ดูก่อนเกลือกเล็ก ๆ วางไว้ใกล้หม้อน้ำใบใหญ่ ฉะนั้น” ความอ่อนน้อมถ่อมตนเช่นนี้ เป็นคุณธรรมที่เป็นแบบอย่างที่ดี ที่บุคคลควรดำเนินตามเป็นอย่างยิ่ง

๓. มีความใฝ่รู้อย่างยิ่ง คุณธรรมข้อนี้ปรากฏตั้งแต่สมัยยังเป็นฆราวาส เมื่อไปคุมหฺรสบนภูเขากับอุปติสสะ (พระสารีบุตร) เกิดความเบื่อหน่าย ใครจะแสวงหาแนวทางที่ดีกว่า จึงชวนอุปติสสะไปศึกษาอยู่กับอาจารย์สัณฺฑยเวลัฏฐบุตร ไม่นานท่านก็เรียนจนจบหมุดมุกข์ของอาจารย์ เพราะความใฝ่รู้ของท่าน จึงอยากศึกษาหาความรู้ยิ่งๆ ขึ้นไป และเที่ยวแสวงหาครูอาจารย์อื่นต่อไปจนกระทั่งอุปติสสะได้ฟังธรรมจากพระอัสสชิ มาเล่าให้ฟัง ท่านก็ตั้งใจฟัง จนได้ดวงตาเห็นธรรม ทั้งหมดนี้แสดงถึงความใฝ่รู้ของท่าน จึงทำให้ท่านได้รับความรู้ยิ่งๆ ขึ้นไป จนสำเร็จพระอรหันต์ผลในที่สุด

พระเจ้าพิมพิสาร : พระราชประวัติพระเจ้าพิมพิสาร

พระเจ้าพิมพิสาร ทรงเป็นพระมหากษัตริย์แห่งมคธรัฐ มีบทบาทเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ นับตั้งแต่ตอนที่พระพุทธรองค์เสด็จออกผนวช แล้วเสด็จดำเนินมายังแคว้นมคธ ไปประทับอยู่ที่ปณทวารรพท

พระเจ้าพิมพิสารซึ่งขณะนั้นขึ้นครองราชย์สืบต่อพระราชบิดาแล้ว สดับว่าพระพุทธรองค์เสด็จมายังแคว้นของพระองค์จึงเสด็จไปนมัสการ เมื่อทอดพระเนตรเห็นอากาศปฏิกิริยาอันสงบสำราญก็เลื่อมใส ชักชวนให้พระพุทธรองค์สละเพศบรรชิตมาครองราชย์ด้วยกัน โดยทรงยินดียกดินแดนให้กึ่งหนึ่ง พระพุทธรองค์ทรงปฏิเสธ ตรัสว่าสิ่งที่พระองค์ทรงแสวงหา คือ โมฆธรรม หาใช่สมบัติทางโลกไม่ พระเจ้าพิมพิสารตรัสว่า ถ้าพระพุทธรองค์ทรงค้นพบสิ่งที่แสวงหาเมื่อใด ขอให้เสด็จมาสอนพระองค์เป็นคนแรก ซึ่งพระพุทธรองค์ก็ทรงให้ปฏิญญา (รับคำมั่น) ด้วยเหตุนี้เมื่อโปรดปัญจวัคคีย์ โปรดพระยสะและสหาย มีพระอรหันต์จำนวน ๖๐ รูป ที่ทรงส่งไปประกาศพระศาสนาไปยังแคว้นต่างๆ แล้ว พระพุทธรองค์ก็เสด็จพุทธดำเนินมุ่งตรงไปยังเมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ เพื่อจะไปเปลื้องปฏิญญาที่ประทานให้กับพระเจ้าพิมพิสารแต่เมื่อทรงพิจารณาถี่ถ้วนแล้ว ทรงเห็นว่าพระเจ้าพิมพิสารและชาวเมืองยังเคารพนับถือ “เตภาติกชฎิล” (ชฎิลสามพี่น้องผู้บูชาไฟ) อยู่ จึงต้องไปโปรดเหล่าชฎิลก่อนเมื่อพระพุทธรเจ้าทรงแสดงธรรมโปรดให้ชฎิลสามพี่น้องสละลัทธิความเชื่อถือดั้งเดิมนั้นมาเป็นสาวกของพระองค์หมดแล้ว ก็พาสาวกใหม่หมาดๆ จำนวนพันรูปไปพักยัง “สวนตาลหนุ่ม” ใกล้เมืองราชคฤห์ เมื่อพระเจ้าพิมพิสารได้สดับข่าวนี้ จึงเสด็จพร้อมประชาชนจำนวนมากไปยังสวนตาลหนุ่ม ทอดพระเนตรเห็นบรรดาอาจารย์ของตนสละเพศชฎิล หันมานุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์แถมยังนั่งแวดล้อม “สมณะหนุ่ม” รูปหนึ่งหน้าตาคล้ายคลึงว่าเป็นผู้ที่พระองค์เคยพบเห็นมาก่อนก็มีความสงสัยอยู่ครั้นพระพุทธรเจ้าทรงทราบพระราชดำริของกษัตริย์หนุ่ม จึงหันมาตรัสถามพระปุณกัสสปะ หัวหน้าชฎิลทั้งหลายว่า “ท่านเห็นอย่างไรจึงสละเพศชฎิลและการบูชาไฟที่ทำมาเป็นเวลานานจนผ่ายผอม หันมานับถือพระพุทธรศาสนา” ปุณกัสสปะกราบทูลว่า “ยัญทั้งหลายสรรเสริญรูป เสียง กลิ่น รสและสตรี ล้วนแต่เป็นมลทิน ข้าพระองค์เห็นว่ามิใช่ทางแห่งความสงบระงับกิเลส จึงละการเช่นสรวงบูชา” พระพุทธรองค์ตรัสถามต่อไปว่า “ถ้าเช่นนั้น ใจท่านยินดีอะไรในเทวโลก หรือมนุษย์โลก” ท่านปุณกัสสปะกราบทูลว่า “ใจของข้าพระองค์ยินดีในการสิ้นอุปธิ (กิเลส) ทั้งหลายไม่เวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป” พระเจ้าพิมพิสารและประชาชนได้เห็นอาจารย์ของตนนั่งคุกเข่าประคองอัญชลีต่อพระสมณะหนุ่ม และประกาศเหตุผลว่าทำไมจึงลัทธิความเชื่อถือของตนมานับถือสมณะหนุ่มเป็นอาจารย์ก็หายสงสัย พลอยเลื่อมใสตามอาจารย์ของตน และกษัตริย์หนุ่มก็ล้าลึกได้ว่า สมณะหนุ่มรูปนี้ก็คือผู้ที่ตนพบมาก่อนที่ปณทวารรพทนั่นเอง บัดนี้ได้เป็น “พระสัมมาสัมพุทธะ” แล้วพระเจ้าพิมพิสารกราบทูลว่า บัดนี้ความปรารถนาก่อนขึ้นครองราชย์ ๕ ประการได้สำเร็จ คือ

๑. ปราบปรามอยากได้ครองราชย์ตั้งแต่ยังหนุ่ม
๒. ปราบปรามอยากให้พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธะเสด็จมาโปรดเมืองของตน
๓. ปราบปรามอยากได้มีโอกาสได้เข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธะ
๔. ปราบปรามอยากให้พระสัมมาสัมพุทธะนั้นแสดงธรรมให้ฟัง
๕. ปราบปรามอยากให้รู้ทั่วถึงธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธะนั้นแสดง

เมื่อประกาศความสำเร็จแห่งมโนปณิธานของพระองค์แล้ว ก็มักกราบมอบพระองค์เป็นสาวก นับถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดพระชนม์ชีพ อัญเชิญเสด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ไปเสวยภัตตาหารที่พระราชวังในวันรุ่งขึ้นหลังจากนั้นไม่กี่วันก็ถวาย “สวนไม้” นอกเมืองให้เป็น “วัด” แห่งแรกในพระพุทธศาสนา นามว่า “เวฬุวัน” หลังจากถวายพระเวฬุวันแก่พระพุทธองค์แล้ว คือนั้นพระเจ้าพิมพิสารทรงฝันร้ายเห็นพวกเปรตมาร่ำร้องอยู่ต่อหน้า นำเกลียดน่ากลัวมาก รุ่งเช้าขึ้นมาพระองค์เสด็จไปกราบทูลให้พระพุทธองค์ทรงทราบ พระพุทธองค์ตรัสว่าสัตว์ประหลาดทั้งหลายที่มาปรากฏนั้นเป็นเปรต ซึ่งเคยเป็นพระญาติของมหาบพิตรในอดีตกาลอันยาวนานโพ้น พวกเขามาขอส่วนบุญ

“หม่อมฉันควรจะทำอย่างไร พระเจ้าข้า” พระราชากราบทูลถาม

“มหาบพิตรควรกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้พวกเขา” พระพุทธองค์ทรงชี้แนะ

วันต่อมา พระราชาจึงได้นิมนต์พระพุทธเจ้า พร้อมภิกษุสงฆ์ ไปเสวยภัตตาหารในพระราชวัง แล้วกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้พวกเปรตที่เคยเป็นพระญาติของพระองค์ ตกตึกมาบรรดาพระญาติเก่าก็มาปรากฏโฉมอีก คราวนี้หน้าตาอึ้งอัมมแจ่มใส ขอบพระทัยที่แบ่งส่วนบุญให้ ต่างก็ได้เสวยบุญไปตามๆ กัน แล้วก็อันตรธานหายไป (เหตุการณ์ณ์นี้จึงเป็นที่มาของการกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลสืบมา)

พระเจ้าพิมพิสารมีพระราชโอรสพระนามว่า อชาตศัตรู จากพระนางเวเทหิ ตอนทรงประสูติพระครรรค์ (แพ้ท้อง) พระเทวีใคร่จะเสวย “เลือด” ของพระราชสวามี แต่พระนางไม่กล้าทูลแก่พระราชสวามีต่อมาเมื่อทรงซัดไซ้ จึงกราบทูลความจริงให้ทราบ ด้วยความรักพระมเหสี พระราชาจึงเตือนพระพาหา เอาพระโลหิตออกมาให้พระมเหสีดื่ม อากาการประสูติพระครรรค์ก็สงบ โหราจารย์ทำนายว่าพระโอรสองค์นี้จะทำ “ปิตุฆาต” แต่พระราชาก็มิได้สนพระทัยต่อคำทำนายกล่าวกันว่า คำทำนายของโหรทำให้พระเทวีมีความกังวล จึงแอบไปทำแท้งที่ถ้ำมัททุกฉนิ เเชิงเขาคิชฌกูฏ โดยเอาก้อนหินทุบท้องเพื่อให้แท้ง พระราชาทรงทราบ ตรัสห้ามทำเช่นนั้นเป็นอันตราย ทารกน้อยจึงมีโอกาสเกิดขึ้นมาดูแลโลก ที่พระนางทำไปมิใช่ไม่รักลูกแต่มีอยากได้ชื่อว่า มีลูกฆ่าพ่ออันเป็นความอัปยศอย่างยิ่ง แต่พระสวามีก็โปรดพระทัยว่าเรื่องในอนาคตไม่มีใครสามารถหยั่งรู้ได้ เพียงคำทำนายก็ไม่ต้องเชื่อว่าจะเป็นความจริงร้อยเปอร์เซ็นต์ทุกอย่าง อยู่ที่การกระทำของตน ถ้าเราอบรมลูกดีมีหรือจะกลายเป็นคนชั่วเช่นนั้นได้เพราะความเชื่อมั่นอย่างนี้ เมื่อพระราชโอรสประสูติแล้ว จึงพระราชทานนามว่า อชาตศัตรู (ผู้เกิดมาไม่เป็นศัตรู) ทรงให้การศึกษาอบรมแก่พระราชโอรสเป็นอย่างดี เจ้าชายน้อยก็ทรงเจริญเติบโตมาเป็นคนว่านอนสอนง่าย อยู่ในพระโอวาทอย่างดี ไม่มีวิแววว่าจะประพฤตินอกกริตแต่อย่างใด แต่ก็เหมือนฟ้าลิขิต เจ้าชายน้อยได้รู้จักอัคราชินามเทวทัต ถูกเทวทัตผู้เป็นป้าปมิตรเลี้ยมสอนให้เห็นผิดเป็นชอบ จับพระเจ้าพิมพิสารขังคุกให้อดพระกายาหารจนสิ้นพระชนม์

คุณธรรมที่ควรถือเป็นแบบอย่าง

๑. เป็นพ่อที่ดี พระเจ้าพิมพิสารมีความรักอชาตศัตรูผู้เป็นพระราชโอรสอย่างแท้จริง เมื่อครั้งพระราชโอรสอยู่ในพระครรรค์ พระมเหสี “แพ้ท้อง” อยากเสวยโลหิตพระราชสวามีเพราะความรักในพระมเหสี และรักในพระราชโอรสผู้อยู่ในครรรค์ พระเจ้าพิมพิสารถึงกับเอากริขกริตพระโลหิตจากพระพาหาของพระองค์ให้พระ

มเหสีตี๋ม แม้ภายหลังเจ้าชายอชาตศัตรูหลงผิดเพราะการยุยงของพระเทวทัต ถือกฤษณะเข้าไปหมายจะสังหาร พระองค์ พระองค์ก็ไม่ทรงถือโกรธ เมื่อรู้ว่าพระราชโอรสต้องการราชสมบัติ ก็ยินดียกให้ตามปรารถนา แม้พระราชโอรสจับขังคุกทรมานให้อดพระกายาหาร ก็ไม่มีจิตโกรธเคืองหรือพยาบาทในพระราชโอรสแต่ประการใด กลับมีเมตตากรุณามากยิ่งขึ้น

๒. ทรงมั่นคงในพระรัตนตรัย พระองค์ทรงรับเอาพระพุทธศาสนาเป็นหลักปฏิบัติของพระองค์เอง และประชาชนชาวเมืองราชฤกษ์ สร้างวัดถวายไว้ในพระพุทธศาสนาเป็นวัดแห่งแรกในประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา ทรงมั่นคงในพระศาสนายิ่งนัก เมื่อครั้งถูกพระราชโอรสจับขังให้อดพระกายาหาร พระองค์ก็ยึดมั่นในพระธรรม เจริญพุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ นำมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ จนวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ

๓. ทรงเป็นผู้นำที่ดี เมื่อก่อนพระเจ้าพิมพิสารทรงเลื่อมใสในชฎิลสามพี่น้องก็นำประชาชนไปฟังคำชี้แนะเป็นประจำ ครั้นมาเป็นสาวกของพระพุทธองค์แล้ว ก็นำประชาชนเข้าหาพระพุทธศาสนา ประพฤติปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่างที่ดี พระราชจริยาวัตรของพระเจ้าพิมพิสารเข้าหลักพระพุทธวณะที่ตรัสว่า “เมื่อโคข้ามปาก ถ้าโคจำฝูงว้ายไปคดหรือตรง ฝูงโคก็จะไปคดหรือตรงตาม” ผู้ที่เป็นผู้นำประเทศก็เช่นเดียวกัน ถ้าปฏิบัติตัวอยู่ในศีลในธรรม ผู้ใต้ปกครองก็ย่อมมีศีลธรรมตาม

นางขุชุตตรา : ประวัตินางขุชุตตรา

นางขุชุตตรา เป็นธิดาของนางนมในบ้านของโฆสกเศรษฐี เมืองโกสัมพี นางได้ชื่อว่า “ขุชุตตรา” เพราะเป็นหญิงค่อมเมื่อนางโตขึ้น ก็เป็นสาวใช้ในบ้านของโฆสกเศรษฐีนั่นเอง นางมีหน้าที่ซื้อดอกไม้ถวายแก่พระนางสามาวดีเป็นประจำ วันหนึ่ง หัวหน้านายมาลาการเตรียมจัดของทำบุญถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน จึงได้ให้นางขุชุตตราช่วยจัดสิ่งของในการทำบุญครั้งนี้ ซึ่งทำให้นางขุชุตตราได้มีส่วนร่วมในการทำบุญ จนในที่สุดเมื่อนางได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า นางก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล ครั้นเมื่อนางกลับมาก็ได้ซื้อดอกไม้มาถวายพระนางสามาวดีมากกว่าปกติ พระนางสามาวดีทรงเกิดความสงสัย จึงซักถาม นางขุชุตตราซึ่งได้บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว ก็ได้เล่าเรื่องราวความเป็นไปตั้งแต่เริ่มแรกให้ฟัง พร้อมทั้งแสดงธรรมที่นางได้ฟังมาแล้วถวายพระนางสามาวดีด้วยตามปกติในวันอื่นๆ เมื่อนางขุชุตตราได้เงินค่าดอกไม้วันละ ๘ กหาปณะ แล้วนางก็จะจ่ายเงินเป็นค่าดอกไม้เพียง ๔ กหาปณะ อีก ๔ กหาปณะ นางเก็บไว้ใช้ส่วนตัว แต่ในวันนั้นนางได้ฟังพระธรรมเทศนาและนางก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล ก็ไม่เกิดความคิดที่จะหักเอาเงิน ๔ กหาปณะ ไว้เหมือนเดิม นางจึงซื้อดอกไม้ทั้งหมด ๘ กหาปณะ ทำให้ได้ดอกไม้เพิ่มมากกว่าปกติอย่างผิดสังเกต พระนางสามาวดีจึงทรงสอบถามและทราบว่แต่ก่อนนั้น นางขุชุตตราหักเงินไว้สำหรับตนเองจำนวนหนึ่งมิได้นำไปซื้อดอกไม้ทั้งหมด บัดนี้นางขุชุตตราบรรลุโสดาบันแล้วไม่ยากได้ทรัพย์ของคนอื่นอีก พระนางสามาวดีก็ให้อภัยในสิ่งที่เคยเกิดขึ้นต่อมานางขุชุตตราได้รับมอบหน้าที่จากพระนางสามาวดีให้เป็นผู้ไปฟังธรรม แล้วกลับมาแสดงให้พระนางสามาวดีพร้อมด้วยบริวารฟังเป็นประจำ นางขุชุตตราได้เอาใจใส่ในหน้าที่นี้อย่างดียิ่ง โดยตั้งใจไปฟังธรรมจนเข้าใจ จดจำ แล้วนำมาแสดงแก่พระนางสามาวดีพร้อมทั้งบริวารจึงทำให้นางขุชุตตรา มีความแตกฉานในธรรม สามารถแสดงธรรมได้อย่างชำองภายหลังพระศาสดาได้ทรงยกย่องนางว่า “เป็นเลิศกว่าอุบาสิกทั้งหลาย ในทางเป็นธรรมกถึก”

คุณธรรมที่ควรถือเป็นแบบอย่าง

๑. เป็นผู้ฝึกฝนตนเองอยู่เสมอ จากประวัติจะเห็นว่านางชูชุตตราเป็นสาวใช้ที่ไม่ซื่อสัตย์ในเบื้องต้น เพราะได้แอบยักยอกเงินครั้งละ ๔ กหาปณะ จาก ๘ กหาปณะ ที่เจ้านายให้ไปซื้อดอกไม้ ไว้ใช้เป็นส่วนตัว แต่เมื่อนางได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้ว ก็มีความสำนึกในผิดชอบชั่วดี จึงใช้เงินทั้ง ๘ กหาปณะ ซื้อดอกไม้ไปให้เจ้านาย เมื่อเจ้านายสอบถามเนื่องจากเห็นดอกไม้มีมากกว่าแต่ก่อน นางชูชุตตราก็บอกความจริงให้ทราบ นับว่านางเป็นคนฝึกฝนอบรมตนให้รู้จักละเว้นสิ่งที่ไม่ดี และตั้งอยู่ในสิ่งที่ดีในที่สุด

๒. เอาใจใส่ในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย หลังจากนางได้บรรลุเป็นพระโสดาบันแล้ว นางก็ได้แสดงธรรมให้เจ้านายคือพระนางสามาวดีฟัง พระนางสามาวดีก็ใคร่ที่จะฟังธรรมทุกวันจึงมอบหมายให้นางไปฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วกลับมาแสดงให้พระนางฟัง นางชูชุตตราก็เอาใจใส่ในหน้าที่รับผิดชอบอย่างดียิ่ง โดยไปฟังธรรมจากพระองค์แล้วพยายามทำความเข้าใจเพื่อกลับมาแสดงให้พระนางสามาวดีฟัง ด้วยการทำอย่างนี้อย่างต่อเนื่อง ทำให้นางมีความแตกฉานในธรรมยิ่งๆ ขึ้นตามลำดับ จนได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ว่าเป็นเอตทัคคะในการเทศสอนคนอื่น (ธรรมกถึก)

ใบงานที่ ๑.๓

เรื่อง ศาสนิกชน : พระมหารัชมราชาลิไท สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส

คำชี้แจง ให้นักเรียนวิเคราะห์คุณธรรมที่ควรยึดถือเป็นแบบอย่างของพระมหารัชมราชาลิไท
สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสในหัวข้อต่อไปนี้ (๒๐ คะแนน)

พระมหารัชมราชาลิไท		
คุณธรรมที่สำคัญ	ผลต่อพระพุทธศาสนา	ผลต่อความเป็นอยู่ของราษฎร

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส		
คุณธรรมที่สำคัญ	ผลต่อพระพุทธศาสนา	ผลต่อวงการศึกษาไทย

นักเรียนสามารถนำคุณธรรมอันเป็นแบบอย่างของท่านมาปฏิบัติได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ใบความรู้
เรื่อง ศาสนิกชนตัวอย่าง
(พระมหากษัตริย์ราชินี และสมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส)

พระมหากษัตริย์ราชินี ๑ (พระยาสิริ)

พระราชประวัติประวัติ

พระมหากษัตริย์ราชินี ๑ (พระยาสิริ) ทรงเป็นพระราชมารดาของพระยาสิริ พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๕ แห่งกรุงสุโขทัย ตามประวัติศาสตร์กล่าวว่า ได้ทรงศึกษาวิชาชั้นต้นจากพระเถระชาวลังกา ซึ่งเข้ามาสอนหนังสือและเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง และเมื่อขึ้นครองราชย์ได้ ๕ ปีก็ทรงอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เมื่อ พ.ศ. ๑๙๐๔ โดยนิมนต์พระเถระจากลังกามาเป็นพระอุปัชฌาย์พระมหากษัตริย์ราชินี ทรงเป็นนักปราชญ์ที่รอบรู้ทั้งด้านศาสนา ด้านการปกครองและด้านอักษรศาสตร์เป็นอย่างดี ซึ่งประมวลได้ดังนี้

๑. ด้านศาสนา

๑.๑ ทรงเชี่ยวชาญทางด้านศาสนา รอบรู้พระไตรปิฎกอย่างแตกฉาน ทั้งอรรถกถา กฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์พิเศษอื่นๆ โดยทรงศึกษาจากพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญพระไตรปิฎกในขณะนั้น เช่น พระมหาเถรมนูญพิงศ์ พระอโนมทัสสีเถระเจ้า เป็นต้น หรือจากราชบัณฑิตฝ่ายฆราวาส เช่น อุปเสนบัณฑิต เป็นต้น

๑.๒ ทรงส่งเสริมอุปถัมภ์ด้านการศึกษาพระพุทธศาสนาและศิลปะศาสตร์ต่างๆ

๑.๓ ทรงส่งราชบุรุษไปขอพระบรมสารีริกธาตุจากลังกาที่วิปและได้ทรง นำมาบรรจุไว้ในพระมหาธาตุเมืองนครชุม (เมืองโบราณอยู่ในจังหวัดกำแพงเพชร)

๑.๔ ทรงส่งราชทูตไปอาราธนาพระสังฆราชมาจากลังกาที่วิป มาจำพรรษาอยู่ที่วัดป่ามะม่วง นอกจากนี้ทรงผนวชในพระพุทธศาสนา และทรงสร้างพระพุทธรูปไว้หลายองค์

๒. ด้านการปกครอง

๒.๑ โปรดให้สร้างปราสาทราชมนเฑียร

๒.๒ โปรดให้ยกผนังกันน้ำตั้งแต่สองแคว (พิษณุโลก) มาถึงสุโขทัย

๒.๓ ทรงปกครองด้วยทศพิธราชธรรม

๓. ด้านอักษรศาสตร์

๓.๑ ทรงพระราชนิพนธ์ เรื่อง “ไตรภูมิพระร่วง” อันเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องแรกของไทย

๓.๒ โปรดให้สร้างศิลาจารึกไว้หลายหลักจารึกทั้งภาษาไทย มคธ และขอม นอกจากนี้ยังทรงเชี่ยวชาญในด้านไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ ดาราศาสตร์ โดยที่พระองค์ทรงสามารถคำนวณปฏิทินและลบกักราชได้ พระมหากษัตริย์ราชินีไทย ทรงเป็นปราชญ์ ทรงรอบรู้ในศิลปะศาสตร์มากมาย ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจและทรงมีพระจริยาวัตรอันเป็นประโยชน์อย่างไพศาล แก่ฝ่ายพุทธจักรและอาณาจักรเป็นอย่างยิ่ง พระองค์ทรงประพฤติในทางที่จะเป็นธรรมราชา คือ การปกครองพระราชอาณาจักรด้วยธรรมานุภาพเป็นสิ่งสำคัญ ด้วยเหตุดังกล่าวอาณาจักรสุโขทัยในสมัยพระองค์จึงเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างยิ่งพระมหากษัตริย์ราชินีสวรรคตในปีใดไม่ปรากฏแน่ชัด แต่เข้าใจว่าเป็นช่วงใดช่วงหนึ่ง ระหว่างปี พ.ศ. ๑๙๑๑-๑๙๑๗

คุณธรรมที่ควรยึดถือเป็นแบบอย่าง

๑. ทรงมีความกตัญญูอย่างยิ่ง พระธรรมราชาลิไท ทรงมีความรักและกตัญญูต่อพระราชมารดาของพระองค์เป็นอย่างยิ่ง สังเกตได้จากการที่ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือพระพุทธศาสนาชื่อ “ไตรภูมิพระร่วง” ทรงแจ้งวัตถุประสงค์ข้อหนึ่งว่า เพื่อเทศนาโปรดพระมารดา การพระราชนิพนธ์คัมภีร์พระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นการสร้างกุศลอันยิ่งใหญ่อย่างหนึ่ง พระองค์ไม่ลืมที่จะแบ่งบุญให้แก่พระมารดาของพระองค์ แสดงว่าทรงมีความรักและกตัญญูใน “แม่บังเกิดเกล้า” มากเป็นการดำเนินตามรอยพระยุคลบาทพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เสด็จขึ้นไปแสดงพระธรรมเทศนาโปรดอดีตพระพุทธรูปมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๒. ทรงมีความสามารถในการถ่ายทอดนามธรรมให้เป็นรูปธรรม เนื้อหาของไตรภูมิพระร่วง กล่าวถึงเรื่องศีลธรรม จริยธรรม เรื่องนรก สวรรค์ เป็นเรื่องละเอียดอ่อน ยากที่จะอธิบายให้เข้าใจได้ แต่พระมหาธรรมราชาลิไท ทรงมีความสามารถในการถ่ายทอด ทรงทำเรื่องยากให้ง่ายได้ โดยเฉพาะการยกตัวอย่างหรืออุปมาอุปไมย ทรงทำได้เหมาะสมกับเนื้อหาและทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้แจ่มแจ้ง

๓. ทรงมีความคิดริเริ่มเป็นยอด วิเคราะห์ได้จากการที่ทรงบรรยายธรรมในไตรภูมิพระร่วง จะเห็นว่าพระธรรมราชาลิไทมีเพียงแต่ “คัดลอก” ความคิดจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฎีกา เท่านั้น หากพระองค์ทรงเสนอแนวคิดใหม่ๆ ด้วย เช่น แนวคิดเรื่องคนทำชั่วแล้วถูกจารึกชื่อบนหนังหมา ซึ่งในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฎีกา ก่อนหน้านั้นพูดถึงเฉพาะคนทำดีแล้วถูกจารึกชื่อในแผ่นทองเท่านั้น นอกจากนี้ พระยาสิทธิไทยยังทรงคิดนรกขึ้นมาใหม่ เพื่อลงโทษคนทำความผิดที่ (เชื่อกันว่า) มีในสมัยพระองค์ ซึ่งไม่มีในสมัยพระไตรปิฎกและอรรถกถา ฎีกา คือ ทรงบรรยายถึงคนที่เป็นพ่อค้าโกงสินค้า ข้าราชการทุจริตคอร์รัปชัน ตายไปแล้วไปตกนรกขุมดังกล่าว ทรงนำเอาพฤติกรรมของคนสมัยสุโขทัยมาตีแผ่ว่าคนเหล่านั้นตายแล้วจะต้องไปนรก ทำให้พสกนิกรของพระองค์ “อายชั่ว – กลัวบาป” ไม่กล้าทุจริตคอร์รัปชัน แม้ว่าจะไม่มีใครเห็นก็ตาม เพราะฉะนั้นไตรภูมิพระร่วง มองอีกแง่หนึ่งก็คือ “กฎหมายทางใจ” ที่ควบคุมมิให้พสกนิกรของพระองค์ทำผิดทำชั่วนั่นเอง นับเป็นความคิดริเริ่มในการหาอุบายสอนศีลธรรมได้อย่างแยบคาย

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

พระราชประวัติ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระนามเดิมว่า พระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพ ประสูติเมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๐๒ เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาแพ วันที่พระองค์ประสูตินั้น เกิดเหตุการณ์มหัศจรรย์ คือ ท้องฟ้าซึ่งแจ่มใสอยู่ก่อนหน้านั้น พลันมืดครึ้มและมีฝนตกลงมาอย่างหนัก จนน้ำนองซาลาพระตำหนัก พระราชบิดาทรงรำลึกถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งพระพุทธองค์ประทับใต้ต้นมุจลินท์ (ต้นจิก) หลังตรัสรู้มีฝนตกพรำๆ ตลอดเจ็ดวัน พญานาคขึ้นมาจากพิภพบาดาล มาแผ่พังพานบังลมบังฝนให้ พระราชบิดาจึงทรงขนานพระนามพระราชโอรสว่า “มนุษยนาคมานพ” แปลว่า คนผู้เป็นนาค หรือ นาคจำลองเป็นตนหนุ่ม เมื่อทรงพระเยาว์ได้เรียนหนังสือขอม และภาษามคธจากพระยาปริยัติธรรมธาดา (เปี่ยม) เมื่อครั้งยังดำรงบรรดาศักดิ์เป็นหลวงราชาภิรมย์ปลัดกรมราชบัณฑิต เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) ทรงตั้งโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษขึ้น พระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพ ก็ได้เข้าศึกษาในโรงเรียนนี้ โดยมีมิสเตอร์ฟรานซิส แพตเตอร์สัน เป็นผู้ถวายความรู้เมื่อพระชันษาได้ ๑๓ พรรษา ก็ทรงโสกันต์ (โกนจุก) ในปี่รุ่งขึ้นก็ทรงผนวชเป็นสามเณร ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ครั้งดำรงพระยศเป็นกรมหมื่น

บวรรังสีสุริยพันธุ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ ทรงผนวชแล้วเสด็จมาประทับที่วัดบวรนิเวศวิหาร ทรงผนวชอยู่เป็นเวลา ๗๗ วัน ก็ทรงลาสิกขา (สึก)

สาเหตุที่ผนวชเป็นภิกษุ หลังจากลาสิกขาจากสามเณรแล้ว อยู่ในวัยหนุ่มก็ไม่มีนิสัยคบกับสตรี จนมีความคิดว่าไม่อยากแต่งงาน อยากอยู่เป็นโสดมากกว่า พอได้ทรงรู้จักกัลยามิตรฝรั่งท่านหนึ่ง คือ หมอปีเตอร์ เคอวัน ทรงประทับใจในความเป็นอยู่อย่างง่ายแบบหมอเคอวัน หมอเคอวันได้ถวายคำแนะนำไม่ให้ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข จึงทรงถือหมอเคอวันเป็นอาจารย์ พระองค์ได้ศึกษาธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานแห่งชีวิต จนแน่ใจว่าชีวิตของพระองค์เหมาะสำหรับเป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์มากกว่าครอง เพศฆราวาสวันหนึ่ง กรมพระยาเทวงศาโรปกการ ทรงล่อพระองค์ต่อหน้าพระที่นั่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า เป็น “ผู้เข้าวัด” พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงเห็นด้วยรับสั่งว่า “กรมหมื่นนุชิตชิโรรส (สมเด็จพระปรมานุชิตชิโรรส) ก็ทรงผนวชไม่สึก” พระองค์กราบทูลว่า “บวชแล้ว ถ้าจะสึกก็สึกเมื่อพ้นพรรษาแรก หลังจากนั้นแล้วจะไม่สึก” คำนี้เสมือนหนึ่งเป็นปฏิญญาของพระองค์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงผนวชเป็นภิกษุเมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๒ เมื่อพระชันษาได้ ๒๐ พรรษา สมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เป็นอุปัชฌาย์ พระจันทรโคจรคุณ (ยิ้ม จันทรังสี) วัดมกุฏกษัตริยาราม เป็นกรรมวาจาจารย์ ทรงผนวชแล้วเสด็จไปประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ต่อมาได้ย้ายไปประทับกับพระกรรมวาจาจารย์ ที่วัดมกุฏกษัตริยาราม สาเหตุที่ทำให้พระองค์ผนวชก็คือ

๑. การได้กัลยามิตรผู้มีนิสัยสงบ เรียบง่ายดั่งหมอเคอวัน
๒. การได้พระอาจารย์ดีอย่างพระจันทรโคจรคุณ พระธรรมรักขิต และพระอุปัชฌาย์คอยตักเตือนเสมอ
๓. กระแสพระราชดำรัสชักชวนให้ผนวช ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเข้าแปลบาลีได้เปรียญ ๕ ประโยค ได้รับพระราชทานสถาปนาให้ทรงเป็นกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เมื่อวันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๔ และในปีนั้นเองก็ทรงได้รับตำแหน่งเป็นรองเจ้าคณะธรรมยุต

งานด้านการจัดการทางพระพุทธศาสนา ทรงได้รับสถาปนาเป็นอธิบดีสงฆ์ (เจ้าอาวาส) วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อพ.ศ. ๒๔๓๕ พระองค์ทรงวางระเบียบการบริหารวัดและพระพุทธศาสนา โดยทรงถือวัดบวรนิเวศเป็นแบบอย่างของวัดทั่วไป สรุปลงได้ดังนี้

๑. ทรงจัดสอนภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่ ให้ได้เรียนพระธรรมวินัย และภาษาไทย เริ่มจากทรงสอนในฐานะพระอุปัชฌาย์ ต่อมาขยายกว้างขึ้น จนกระทั่งเป็นแบบอย่างแก่วัดพระธรรมยุตอื่นๆ จนมีผู้เรียนทั่วทุกนิกาย ทรงเปิดประโยคนักธรรมสอบในสนามหลวง และสนามมณฑลต่างจังหวัด
๒. ทรงจัดให้สวดมนต์ในพรรษาทุกวัน และให้ออกเสียงให้ถูกต้องตามฐานกรณ์ (ฐานเสียง)
๓. ทรงจัดให้ภิกษุที่พรรษาค่ำกว่า ๕ ที่จบนักธรรมแล้ว มาเรียนบาลีทั้งหมด
๔. ทรงจัดตั้งมหาจุฬาราชวิทยาลัย โดยพระบรมราชานุญาต
๕. ทรงจัดการเรียนการสอน ทั้งหนังสือไทยและความรู้ในศาสตร์อื่นๆ ควบคู่กันไป ต่อมาเพื่อความ เป็นเอกภาพในการศึกษาของชาติ จึงทรงใช้หลักสูตรของกรมศึกษาธิการแทน และโอนให้กรมศึกษาธิการ จัดเป็นโรงเรียนรัฐบาล
๖. ทรงฝึกพระธรรมกถึก จนสามารถแสดงธรรมปากเปล่าได้
๗. ทรงจัดตั้งการฟังธรรมสำหรับเด็กวัดในวันธรรมสวนะ ในเวลาค่ำโปรดให้สวดนมัสการพระรัตนตรัย รับศีล ๕ และฟังการอบรมสั่งสอนธรรม

งานนิพนธ์ทางพระพุทธศาสนา

๑. ทรงตั้งหลักสูตร “สามเณรผู้รู้ธรรม” ทรงนิพนธ์ “นวโกวาท” ทดลองเรียนและสอบเฉพาะในวัดบวรนิเวศวิหารก่อน ต่อมาได้ขยายหลักสูตรนักธรรมตรี – โท- เอก สำหรับพระสงฆ์ทั่วไป

๒. ทรงรจนานหนังสือแบบเรียนมากมาย อาทิ วินัยมุขเล่ม ๑-๒-๓ ธรรมวิจารณ์ ธรรมวิภาค พุทธประวัติ แบบเรียนบาลีไวยากรณ์

๓. หนังสือประเภทอื่นๆ เช่น ประเภทพระโอวาท พระธรรมกถา ประมาณ ๖๗ เรื่อง อาทิ ธรรมกถา (ประธานแก่ผู้แทนราษฎร) ประเภทประวัติศาสตร์และโบราณคดี อาทิ พงศาวดารสยาม ตำนานประเทศไทย ข้อความในตำนานเมืองเชียงใหม่ ประเภทอักษรศาสตร์ อาทิ ปรรณอักษรไทยที่ใช้สำหรับบาลี วิธีใช้อักษรในภาษามคธเทียบสันสกฤต วิธีแสดงไวยากรณ์ของต้นติภาษา เป็นต้น

๔. พระนิพนธ์ภาษาบาลี ทรงรจนาทนมีสการพระรัตนตรัย ชื่อ นมสิการสิทธิคาถา (โยจกขุมา)

พระอิสริยยศ

๑. ได้รับโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงพระอิสริยยศที่พระเจ้าอภัยเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เมื่อพ.ศ. ๒๔๒๔

๒. ทรงได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนสมณศักดิ์เป็นเจ้าคณะใหญ่แห่งคณะธรรมยุติกนิกาย พ.ศ. ๒๔๓๖

๓. ทรงได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาพระอิสริยยศที่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรส พ.ศ. ๒๔๔๙

๔. ทรงได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จัดพระราชพิธี “มหาสมณุตมาภิเษก” เลื่อนพระอิสริยยศขึ้นเป็นกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีปิโรรส ทรงสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระมหาสังฆปริณายก หรือเป็นองค์พระประมุขสงฆ์ทั่วพระราชอาณาจักร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ และเนื่องจากทรงเป็นพระบรมราชวงศ์ที่ทรงสมศักดิ์ชั้นสูงสุด จึงสถาปนาตำแหน่งของพระองค์เป็น “สมเด็จพระมหาสมณ” (ต่อมาสมัยรัชกาลที่ ๖ ทรงมีพระราชดำริจะถวายพระเกียรติยศให้สูงขึ้น จึงโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนตำแหน่งพระนามจากสมเด็จพระมหาสมณเป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า

คุณธรรมที่ควรถือเอาเป็นแบบอย่าง

๑. ทรงมีความรู้ใฝ่ศึกษา ดังจะเห็นว่าสมัยยังทรงพระเยาว์ พยายามเอาแบบอย่างที่ดีจากผู้ที่พระองค์ประทับใจ เช่น พระยาปริยัติธรรมธาดา เห็นว่าเป็นคนมีความรู้และความประพฤติดี คอยศึกษาหาความรู้จากท่านเหล่านั้นเสมอ เมื่อทรงผนวชแล้วก็ไปฝากตนเป็นศิษย์ศึกษาธรรมจากพระเถระอื่นๆ ทั้งที่มีได้เป็นอาจารย์และพระพระอุปัชฌาย์ โดยตรง

๒. ทรงมีความอ่อนน้อมถ่อมตนเป็นเลิศ พระองค์ทรงเป็น “เจ้านาย” มาผนวชเป็นถึงพระอนุชาธิราช ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กลับไม่ถือพระองค์ ทรงกราบไหว้พระภิกษุที่อายุพรรษามากกว่า แม้มีสมณศักดิ์ต่ำกว่า สมัยเป็นคฤหัสถ์ทรงเห็นครูผู้ถวายความรู้ถวายบังคมทุกครั้งก่อนถวายความรู้ พระองค์ทรงเห็นว่าเขาเป็นถึงอาจารย์ ยังอ่อนน้อมถ่อมตนต่อพระองค์ จึงทรงเอาเป็นแบบอย่างเสมอมา เพราะครูนอบน้อมต่อพระองค์ในฐานะสามัญชนปฏิบัติต่อเจ้า พระองค์ก็ต้องทรงแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อครู

๓. ทรงมีหิริโอตตปปะเป็นเลิศ สมัยยังเป็นหนุ่ม เบื้องแรกทรงมีค่านิยมแบบฝรั่งใช้ของแพง ยี่ห้อดี ทรงใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ไม่รู้จักประหยัด ห้างร้านส่งบิลมาเก็บเงินที่ “ท่านยาย” ก็รอดตัวไปหลายครั้ง มีครั้งหนึ่งจะถูกฟ้องไม่มีเงินไปใช้หนี้ บังเอิญเจ้าพระยาภาณุวงศ์โกษาธิบดี ยับยั้งไว้และกราบทูลให้พระองค์นำเงินไปใช้ให้เขาเสีย พระองค์ก็ทรงปฏิบัติตาม ฝ่ายโจทก์จึงถอนฟ้อง ทรงสำนึกได้ว่าพระองค์สร้างความลำบากให้ “ท่านยาย” และผู้อื่น เพราะความประพฤติที่ไม่เหมาะสม ทรงมีความละอายต่อการทำชั่วทำผิด จึงทรงเลิกเด็ดขาด แต่เมื่อ

มีผู้ลือว่า “เป็นคนเข้าวัด” ก็ทรงเข้มงวดพระจริยวัตรมากขึ้น ไม่ทำอะไรให้ใครตำหนิได้ ให้สมกับเป็นคนเข้าวัดจริงๆ คุณธรรมข้อหิริโอตตปปะนี้ได้ซึมซับในพระทัยของพระองค์มากถึงขนาดว่า เมื่อทรงผนวชเป็นภิกษุใหม่ๆ พระเจ้าอยู่หัวทรงก้มกราบอย่างอ่อนน้อม ก็ทรงละอายพระทัยว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระเชษฐาธิราชยังก้มกราบพระองค์ ควรที่พระองค์จะอยู่ในเพศบรรพชิตต่อไป ทรงประพุดติพระองค์ให้ควรแก่การกราบไหว้ ไม่ควรมีข้อตำหนิได้ นี่คือแบบอย่างของผู้มีหิริโอตตปปะเป็นเลิศ

๔. ทรงมีความคิดริเริ่ม ทรงเห็นบทสวดมนต์นมัสการพระรัตนตรัยแบบเก่า (สัมพุทธ) มีคติไปทางมหายานมากจึงทรงนิพนธ์ นมการสิทธิคาถา (โยจักขุมา) แทน เป็นความคิดริเริ่มที่เป็นแบบอย่างในการสืบทอดพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง เมื่อทรงเป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหารแล้วทรงริเริ่มฝึกพระภิกษุสงฆ์ให้มีความสามารถในการถ่ายทอดพระธรรมให้เข้าใจง่าย ทรงนิพนธ์หนังสือคู่มือศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างง่าย คือนวโกวาท ซึ่งใช้เป็นหลักสูตรผู้บวชใหม่มาจนบัดนี้

๕. ทรงมีวิสัยทัศน์กว้างไกล เนื่องจากทรงเป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่ศึกษา พระองค์จึงทรงมีวิถิคิดที่แยกคาย (โยนิโสมนสิการ) อย่างครบวงจรคือ คิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดเป็นเหตุเป็นผล และคิดก่อให้เกิดกุศล คือ สร้างสรรค์ในทางดี สมัยรัชกาลที่ ๕ ในยุคสมัยของพระองค์นั้น ความรู้แบบตะวันตกพร้อมทั้งกระแสวัฒนธรรมตะวันตกได้แพร่เข้ามาสู่ประเทศไทย พระองค์ทรงมีวิถิคิดที่ดี คือ อะไรควรรับ อะไรควรปฏิเสธ หรือแม้แต่ที่รับมาแล้วจะต้องปรับประยุกต์ให้เข้ากับวิถีไทย แม้เมื่อทรงผนวชแล้ว ก็พยายามศึกษาศาสตร์สมัยใหม่แบบตะวันตกให้มีความรู้เท่าทัน เพราะทรงมองเห็นการณ์ไกลว่า พระสงฆ์มีหน้าที่สอนธรรม การสอนธรรมจะเป็นที่เข้าใจได้ดี ก็ต่อเมื่อผู้เทศน์ ผู้สอนมีความรู้ทั้งทางโลกทางธรรม

ใบงานที่ ๑.๔

เรื่อง ชาดก : มิตตวินทชาดก ราโฆวาทชาดก

ตอนที่ ๑ ให้นักเรียนวิเคราะห์ประเด็นกรณีตัวอย่างต่อไปนี้ (๑๐ คะแนน)

๑. **สุดสะเทือนใจ พ่อสอนลูกชายเป็นครั้งสุดท้าย ก่อนลูกชายจะถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจ
ส่งตัวเข้าคุก ชื้อหาค้ายา**

๑.๑ เหตุการณ์นี้เกี่ยวข้องกับชาดกเรื่องใด

.....

.....

๑.๒ สาเหตุสำคัญในการไปสู่ความเสื่อม คืออะไร

.....

.....

.....

.....

๑.๓ วิธีปฏิบัติตนเพื่อป้องกันตนเองทำอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๒. **การเอาชนะคนต้องยอมแพ้กิเลส การเอาชนะกิเลสต้องยอมแพ้คน
แล้วจะชนะตนได้ในที่สุด**

๒.๑ จากข้อความดังกล่าวนี้เกี่ยวข้องกับชาดกเรื่องใด

.....

.....

๒.๒ สามารถนำมาแก้ปัญหาอะไรได้บ้างในสังคม

.....

.....

.....

ใบความรู้

เรื่อง ชาตก : มิตตวินทชาตก ราโฆวาทชาตก

มิตตวินทชาตก

ครั้งหนึ่งในสมัยพุทธกาล มีภิกษุอายุากอยู่รูปหนึ่ง พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสพระธรรมเทศนาเป็นชาตกเรื่อง มิตตวินทชาตก มีความว่ามิตตวินท เป็นบุตรชายในตระกูลพ่อค้า มีพื้นฐานนิสัยเป็นคนโลภ ครั้งหนึ่งมีคนชักชวนให้มิตตวินทไปแสวงโชคโดยนั่งเรือสำเภาไป ชายหนุ่มอยากไปยิ่งนัก ด้วยความโลภหวังว่าจะได้เงินทองกลับมามากมาย แต่แม่ของเขากลับทัดทานขอร้องไม่ให้ไป มิตตวินทไม่ฟังเสียง กลับด่าทอทุบตีแม่ของตนและหนีไปแสวงหาโชคในที่สุดขณะนั่งเรือสำเภาไปนั้นก็เกิดเหตุอาเพศต่างๆ ขึ้นมากมาย ชาวเรือจึงเกิดความสงสัยว่าจะต้องมีบุคคลผู้เป็นกาลกิณลงเรือมาด้วยเป็นแน่ จึงทำฉลากให้ทุกคนบนเรือจับเพื่อหาผู้เป็นกาลกิณปรากฏว่าไม่ว่าจะจับก็ครั้งๆ มิตตวินทก็เป็นผู้ที่จับได้ความเป็นกาลกิณ ชาวเรือนึกแสวงหาโชคทั้งหมดจึงลงมติกันว่ามิตตวินทคือบุคคลผู้เป็นกาลกิณจึงจับเขาลอยแพไปในมหาสมุทรมิตตวินทล่องลอยอยู่ในมหาสมุทรอยู่ระยะหนึ่ง ก็ไปพบกับอุสสทนรกซึ่งเป็นที่เผาสัตว์นรกเข้า แต่ด้วยบาปกรรมที่ทำไว้จึงทำให้เขามองเห็นว่าเป็นเมืองใหญ่งดงามยิ่งนัก เขาเดินเข้าไปในเมืองนิมิตแห่งนี้ ที่แรกเขาพบกับปราสาทแก้วผลึกมีเทพธิดาสีนางเฝ้าอยู่ เขาคิดว่าหนทางข้างหน้าจักมีสมบัติมีค่ามากกว่านี้ จึงผ่านเลยไปพบปราสาทเงิน มีเทพธิดาแปดนางเฝ้าอยู่ เขายังไม่พอใจหวังจะพบสิ่งมีค่ามากกว่านี้จึงผ่านเลยไปอีก จนถึงปราสาทแก้วมณี มีเทพธิดาสิบหกนางเฝ้าอยู่ แต่เขาก็ยังผ่านมามากอีกจนถึงปราสาททอง มีเทพธิดาสามสิบสองนางเฝ้าอยู่ แต่ด้วยความโลภชักนำให้เขาผ่านไปอีก จนมาถึงอุทยานแห่งหนึ่ง มิตตวินทพบเทพบุตรรูปงามมีดอกบัวดอกใหญ่ประดับอยู่บนศีรษะด้วยจึงบอกแก่มิตตวินทว่า “นี่หาใช่ดอกบัวไม่ เป็นจักรที่บดกระหม่อมข้าให้ได้รับความทรमानยิ่งนัก” มิตตวินทไม่พอใจที่เทพบุตรโกหกตนเช่นนั้น จึงกล่าวต่อว่าเทพบุตรนั้นไปว่า “ไม่เห็นจะต้องโกหกกันเลย ก็เราเห็นอยู่ว่าบนศีรษะเจ้านั้นมีดอกบัวงามประดับอยู่แท้ๆ” ฝิเปรตตนนั้นคิดว่าคงถึงคราวหมดกรรมของตน และคงมีคนบาปมารับกรรมแทนตนแล้วจึงมอบดอกบัวนั้นให้แก่มิตตวินททุกสมใจ ปรากฏว่าทันทีที่รับดอกบัวนั้นมา ก็กลับกลายเป็นงจักรบดศีรษะของมิตตวินทได้รับความทรमानยิ่งนัก

ครั้งนั้นพระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นเทวดาเที่ยวจาริกไปยังอุสสทนรกไปพบกับมิตตวินทเข้า จึงสอบถามเหตุผลที่ต้องมาเทินจักรกรดอยู่เช่นนี้ ทำให้ทราบความจริงว่า ด้วยต้นหาความโลภของมิตตวินททำให้ต้องมารับบาปกรรมดังกล่าว จึงตรัสแก่มิตตวินทว่า “แท้จริงเทพธิดาทั้งสี่ แปด สิบหก และสามสิบสองนางนั้น คือ นางเปรตทั้งสิ้น แต่ความโลภของเจ้าจึงทำให้เจ้าต้องพบกับจักรบดกระหม่อมเช่นนี้ เพราะฉะนั้นบุคคลใดก็ตามที่มีต้นหา ความอยาก ความโลภ มากเช่นนี้ เขาเหล่านั้นย่อมเป็นผู้เทินจักรกรด” ฝ่ายมิตตวินทผู้กำลังรับเวทนานั้นแล จักรกรดก็พัดพินต่อไปทำให้เขาไม่สามารถพูดอีกได้ เทวดาจึงกลับไปสู่สถานแห่งเทวโลกของตนเช่นเดิม ตรัสเล่าจบ พระพุทธองค์ตรัสว่า “มิตตวินทในครานั้นได้แก่ภิกษุอายุากผู้นี้ ส่วนเทวดานั้นได้แก่เรา” และได้ตรัสพระคาถาว่า “ต้นหาเป็นสิ่งที่ไม่มีสิ้นสุด มีอาณาเขตกว้างขวาง บุคคลใดมีแต่ความอยากยากที่จะพึงพอใจ กระทำตนไปตามกำหนดต้นหานั้น บุคคลนั้นย่อมเป็นผู้เทินจักรกรด”

ชาตกเรื่องนี้มีสาระที่ให้ข้อคิดหรือคติเตือนใจ คือ

๑. คนว่ายากสอนยาก เป็นที่รำคาญของพ่อแม่ ของครูอาจารย์ ของผู้หวังดี และของเพื่อนฝูง
๒. คนชั่วเห็นอะไรที่ดีๆ มักไม่เห็นความสำคัญ แต่กลับไปบูชาหรือชอบแต่ในสิ่งที่ชั่วร้าย ดังคำโบราณว่า เห็นงจักรเป็นดอกบัว

ราชาวาทชาดก

ครั้งหนึ่งในสมัยพุทธกาล ขณะพระพุทธองค์ทรงเสด็จประทับในพระวิหารเชตวัน ทรงมีพระประสงค์จะแสดงธรรมแก่กษัตริย์เจ้านครทั้งหลาย จึงปรารภว่า “แม้กษัตริย์ในอดีตทั้งหลายทรงสดับวาจาของบัณฑิตแล้ว ก็ทรงครองราชย์สมบัติโดยธรรม ทรงบำเพ็ญทางสวรรค์ผ่านไปให้บริบูรณ์ บัดนี้ เมื่อมีพระราชามาทูลอาราธนา เราจึงจะแสดงธรรมแก่พระราชา” จึงตรัสเล่า ราชาวาทชาดก ความว่า ในอดีตกาล ครั้งพระราชาพรหมทัตครองราชย์สมบัติในนครพาราณสี พระโพธิสัตว์บังเกิดในสกุลพราหมณ์ เจริญวัยเติบโตได้เล่าเรียนจบศิลปะศาสตร์ แล้วบรรพชาเป็นฤๅษีบรมอภิญญาสมาบัติให้เกิดมาอาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์เป็นที่สำราญ มีรากไม้และผลไม้ในป่าเป็นอาหาร ในกาลครั้งนั้นพระราชาทรงระแวงถึงโทษ เมื่อจะทรงสอบสวนให้ตระหนักว่ามีผู้ใดกล่าวโทษตนบ้างหรือไม่ ก็ไม่พบว่ามีใครเลย ทั้งคนภายในคนภายนอก ทั้งในเมือง ทั้งนอกเมือง จึงปลอมแปลงพระองค์เสด็จเที่ยวสู่ชนบท แต่ก็ไม่พบคำกล่าวโทษ ทรงได้ยินแต่วาจาจากกล่าวสรรเสริญพระคุณทั้งสิ้น จึงเสด็จเข้าสู่ป่าหิมพานต์ ครั้นเสด็จถึงอาศรมพระโพธิสัตว์ก็ทรงอภิวัตและขอประทับอยู่ในอาศรมนั้น เวลานั้นพระโพธิสัตว์นำผลไทรอันสุกอมจากป่ามาบริโภค ผลไทรเหล่านั้นมีรสหวานโอชา เธอจึงเชื่อเชียวพระราชาทูลว่า “ท่านผู้บุญหนัก จงบริโภคผลไทรสุกนั้นแล้วดื่มน้ำเสียเถิด” ครั้นพระราชาทรงกระทำตามคำเชิยนั้นแล้วรับสั่งถามว่า “ไฉนหนอพระคุณเจ้า ผลไทรสุกนี้จึงมีรสหวานยิ่งนัก” “ดูก่อนผู้บุญหนัก แท้จริงกษัตริย์ทรงครองราชย์สมบัติโดยธรรมแล้วผลไม้ย่อมมีรสหวานด้วยเหตุนี้” พระดาบสตอบ “แล้วถ้ากษัตริย์ไม่ดำรงอยู่ในธรรม ผลไม้ย่อมไม่มีรสหวานหรือพระคุณเจ้า” พระราชารับสั่งถามอีก “เช่นนั้นแล ท่านผู้บุญหนัก เมื่อกษัตริย์ทั้งหลายไม่ตั้งอยู่ในธรรม น้ำตาล น้ำผึ้ง น้ำอ้อย รากไม้ และผลไม้ในป่า ย่อมไม่มีรสหวานปราศจากโอชา แต่เมื่อกษัตริย์ทั้งหลายทรงตั้งอยู่ในธรรม ผลไม้ทั้งหลายนั้นย่อมมีรสหวานโอชา ทั้งแวนแคว้นทั้งสิ้นก็มีโอชาด้วยเช่นกัน”

พระราชาสดับดังนั้นก็ทรงนมัสการพระดาบส เสด็จกลับพระนครพาราณสี ทรงครองราชสมบัติโดยธรรม หมายพระทัยว่าจะพิสูจน์คำพูดของดาบส ในระยะเวลาผ่านไปสักพัก พระองค์ก็เสด็จไปที่อาศรมนั้นอีกครั้ง

ครั้นนมัสการพระดาบสแล้ว พระดาบสได้ทูลถวายผลไทรสุก ปรากฏว่าผลไทรนั้นกลับมีรสขมสำหรับพระองค์ จึงคายทิ้ง แล้วรับสั่งว่า “ผลไทรนั้นขมนัก พระคุณเจ้า” พระดาบสทูลว่า “ดูก่อนผู้บุญหนัก แท้จริงพระราชาคงไม่สถิตอยู่ในธรรม เพราะในเวลาทีกษัตริย์ทั้งหลายไม่ทรงธรรมทุกสิ่งย่อมปราศจากรสหอมโอชา” พระราชาครั้นทรงสดับธรรมของพระโพธิสัตว์แล้ว ก็ทรงประกาศให้ทราบว่าเป็นกษัตริย์ แล้วทรงรับสั่งว่า “ข้าแต่พระคุณเจ้า เมื่อก่อนข้าพเจ้านั้นเองได้กระทำผลไทรสุกรสหวานให้มีรสขม บัดนี้จักกระทำให้มีรสหวานต่อไป” แล้วทรงนมัสการพระโพธิสัตว์ลาเสด็จกลับสู่พระนครทรงเสวยราชสมบัติโดยธรรม ได้ทรงกระทำทุกๆ สิ่งให้เป็นปรกติดังเดิม ตรัสเล่าจบ พระพุทธองค์ตรัสว่า “ราชาในครั้งนั้นได้แก่อาณนท ส่วนดาบสนั้นได้แก่เรา” แล้วตรัสพระคาถาว่า “หากเมื่อใดทั้งหลายจะข้ามฝั่ง แล้วโคผู้นำเดินคด แมโคทั้งปวงก็ไปคด เมื่อโคนำเดินคด ในคนทั้งหลายก็อย่างนั้นแล ผู้ใดที่สมสุดว่าประเสริฐสุด หากผู้นั้นประพฤติธรรม ก็ไม่ต้องกล่าวถึงสัตว์นอกนั้น ชาวแคว้นทั้งสิ้นย่อมนอนเป็นทุกข์ ถ้าพระราชาทรงประพฤติธรรม”

“หากเมื่อโคทั้งหลายจะข้ามฝั่ง แล้วโคผู้นำเดินตรง แมโคทั้งปวงก็ไปตรง เมื่อโคนำเดินตรง ในคนทั้งหลายก็อย่างนั้นแล ผู้ใดที่สมมุติว่าประเสริฐสุด แม้หากผู้นั้นประพฤติธรรมก็ไม่ต้องกล่าวถึงสัตว์นอกนั้น ชาวแคว้นทั้งสี่ย่อมนอนเป็นสุข ถ้าพระราชาทรงประพฤติธรรม”

ชาดกเรื่องนี้ มีสาระที่ให้ข้อคิดหรือคติเตือนใจ คือ ผู้นำที่ดีต้องประพฤติตนเป็นตัวอย่างและเป็นที่ยึดของตามได้ จึงจะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

เกณฑ์การประเมินการสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน

ประเด็นการประเมิน	เกณฑ์การให้คะแนน		
	๓	๒	๑
๑. ความกระตือรือร้นในการเรียน	มีความพร้อม ตั้งตัว กระชับกระเฉงในการเรียนรู้ตลอดเวลาโดยครูไม่ต้องกระตุ้น	มีความพร้อม ตั้งตัว กระชับกระเฉงในการเรียนรู้บางเวลาครูต้องกระตุ้นเป็นบางครั้ง	ไม่มีความพร้อม ไม่ตั้งตัวและไม่กระชับกระเฉงในการเรียนรู้ตลอดเวลาโดยครูต้องกระตุ้นเป็นประจำ
๒. ความสนใจในการเรียน	มีความตั้งใจเรียนและตั้งใจปฏิบัติไม่หยอกล้อ พูดคุยเสียงดังในเวลาเรียน	มีความตั้งใจเรียนและตั้งใจปฏิบัติเป็นบางครั้ง มีการหยอกล้อพูดคุยเสียงดังเป็นบางครั้ง	มีการหยอกล้อ พูดคุยเสียงดังรบกวนเพื่อนและครูผู้สอน
๓. ปฏิกริยาโต้ตอบกับครูผู้สอน	ผู้เรียนโต้ตอบกับครูผู้สอนอยู่เป็นประจำในการถาม-ตอบ คำถาม	ผู้เรียนโต้ตอบกับครูผู้สอนอยู่เป็นบางครั้งในการถาม-ตอบ คำถาม	นานๆ ครั้งผู้เรียนจะโต้ตอบกับครูผู้สอนบ้างในการถาม-ตอบ คำถาม

เกณฑ์การตัดสินคุณภาพ

ช่วงคะแนน	ระดับคุณภาพ
๗ - ๙	๓ หมายถึง ดี
๔ - ๖	๒ หมายถึง พอใช้
๑ - ๓	๑ หมายถึง ปรับปรุง

แบบประเมินการปฏิบัติงานกลุ่ม

กิจกรรมที่ประเมิน .....

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ..... / ..... วิชา ..... รหัสวิชา .....

วันที่ทำกิจกรรม วันที่ ..... เดือน ..... พ.ศ. .... คาบเรียนที่ .....

รายชื่อสมาชิกกลุ่ม

๑.	เลขที่ .....
๒.	เลขที่ .....
๓.	เลขที่ .....
๔.	เลขที่ .....
๕.	เลขที่ .....
๖.	เลขที่ .....
๗.	เลขที่ .....
๘.	เลขที่ .....
๙.	เลขที่ .....
๑๐.	เลขที่ .....

คำชี้แจง : ให้ผู้ประเมินใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างตามความเป็นจริง

เกณฑ์การประเมิน ๔ = ดีมาก ๓ = ดี ๒ = พอใช้ ๑ = ปรับปรุง

ที่	รายการประเมิน	๔	๓	๒	๑
๑	การวางแผนการทำงาน				
๒	การปรึกษาและร่วมมือกันทำงาน				
๓	ความรับผิดชอบต่อหน้าที่				
๔	ผลงานเสร็จตามกำหนดเวลา				
๕	การนำเสนอผลงาน				

ลงชื่อ ..... ผู้ประเมิน

(.....)

..... / ..... / .....

เกณฑ์การประเมินการปฏิบัติงานกลุ่ม

ประเด็น การประเมิน	เกณฑ์การให้คะแนน			
	๔	๓	๒	๑
๑. การวางแผน การทำงาน	มีการวางแผนใน การทำงานทุก ขั้นตอนตั้งแต่เริ่ม กิจกรรม	มีการวางแผนการ ทำงานทุกขั้นตอน ขณะทำกิจกรรม	มีการวางแผนใน การทำงานบาง ขั้นตอน	ไม่มีการวางแผน การทำงานทุก ขั้นตอน
๒. การปรึกษา และร่วมมือกัน ทำงาน	มีการปรึกษา พูดคุยแลกเปลี่ยน ซักถามข้อสงสัย ในการทำงานทุก ขั้นตอนตั้งแต่เริ่ม กิจกรรม	มีการปรึกษา พูดคุยแลกเปลี่ยน ซักถามข้อสงสัย ขณะทำกิจกรรม	มีการปรึกษา พูดคุยกันบ้าง เล็กน้อย	ไม่มีการปรึกษา พูดคุยแลกเปลี่ยน ซักถามข้อสงสัย เลย
๓. ความ รับผิดชอบต่อ หน้าที่	ปฏิบัติงานทุก อย่างตามที่ได้รับ มอบหมายอย่าง เต็มศักยภาพ	ปฏิบัติงานทุก อย่างตามที่ได้รับ มอบหมาย	ปฏิบัติงานตามที่ ได้รับมอบหมาย ได้เป็นส่วนใหญ่ แต่ไม่ครบทุก อย่าง	ไม่ปฏิบัติงานทุก อย่างตามที่ได้รับ มอบหมายอย่าง เต็มศักยภาพ
๔. ผลงานเสร็จ ตามกำหนดเวลา	สามารถ ปฏิบัติงานได้ตรง ตามระยะเวลาที่ กำหนดผลงาน ออกมามีคุณภาพ	ปฏิบัติงานตาม ระยะเวลาที่ กำหนดแต่ เสียเวลาเล็กน้อย ผลงานออกมามี คุณภาพ	ปฏิบัติงานตาม ระยะเวลาที่ กำหนดแต่ เสียเวลาเล็กน้อย ผลงานออกมาไม่ มีคุณภาพ	ไม่ปฏิบัติงานตาม ระยะเวลาที่ กำหนดผลงาน ออกมาไม่มี คุณภาพ
๕. การนำเสนอ ผลงาน	มีผลการทำงาน เนื้อหาถูกต้อง ครบถ้วนสมบูรณ์ สมาชิกทุกคนมี ส่วนร่วมเสร็จ ทันเวลา	มีผลการทำงาน เนื้อหาถูกต้อง ครบถ้วนเสร็จ ทันเวลา	มีผลการทำงาน เนื้อหาถูกต้อง ครบถ้วนเสร็จ ทันเวลาบางครั้ง	มีผลการทำงาน เนื้อหาถูกต้อง ครบถ้วนเสร็จไม่ ทันเวลา

เกณฑ์การตัดสินคุณภาพ

ช่วงคะแนน	ระดับคุณภาพ
ร้อยละ ๘๐ ขึ้นไป	๔ หมายถึง ดีมาก
ร้อยละ ๗๐-๗๙	๓ หมายถึง ดี
ร้อยละ ๖๐-๖๙	๒ หมายถึง พอใช้
ต่ำกว่าร้อยละ ๖๐	๑ หมายถึง ปรับปรุง

เกณฑ์การประเมินในงาน

รายการประเมิน	ระดับคุณภาพ		
	ดี (๑๕-๒๐ คะแนน)	พอใช้ (๘-๑๔ คะแนน)	ปรับปรุง (๑-๗ คะแนน)
๑) การตอบคำถามตรงประเด็น	ตอบคำถามได้อย่างถูกต้องครบถ้วนตรงประเด็นพร้อมยกตัวอย่างประกอบได้	ตอบคำถามได้อย่างถูกต้องครบถ้วนตรงประเด็นแต่ขาดการยกตัวอย่างประกอบ	ตอบคำถามไม่ตรงประเด็น
๒) เนื้อหาสาระถูกต้อง	เนื้อหาสาระถูกต้องครบถ้วน	เนื้อหาสาระถูกต้องแต่ไม่ครบถ้วน	เนื้อหาสาระไม่ถูกต้อง
๓) ทำงานเรียบร้อยงานสำเร็จตรงเวลา	ทำงานได้เรียบร้อยและงานสำเร็จตรงเวลา	ทำงานเรียบร้อยไม่ตรงเวลา	ทำงานไม่เรียบร้อยและไม่ตรงเวลา

เกณฑ์การประเมินแผนผังมโนทัศน์

ประเด็นการประเมิน	ระดับคุณภาพ		
	ดี (๘-๑๐ คะแนน)	พอใช้ (๗-๕ คะแนน)	ปรับปรุง (๑-๔ คะแนน)
๑) เนื้อหา	<ul style="list-style-type: none"> - เนื้อหาถูกต้อง - เนื้อหาตรงตามหัวข้อเรื่อง - เนื้อหาเป็นไปตามที่กำหนด - รายละเอียดครอบคลุม - เนื้อหาสอดคล้อง 	<ul style="list-style-type: none"> - เนื้อหาตรงตามหัวข้อเรื่อง - เนื้อหาเป็นไปตามที่กำหนด - รายละเอียดครอบคลุม - เนื้อหาสอดคล้อง 	<ul style="list-style-type: none"> - เนื้อหาเป็นไปตามที่กำหนด - รายละเอียดครอบคลุม - เนื้อหาสอดคล้อง
๒) รูปแบบ	<ul style="list-style-type: none"> - รูปแบบถูกต้องตามที่กำหนด - รูปแบบแปลกใหม่ - รูปภาพมีสีสันสวยงาม - รูปภาพสัมพันธ์กับเนื้อหา 	<ul style="list-style-type: none"> - รูปแบบแปลกใหม่ - รูปภาพมีสีสันสวยงาม - รูปภาพสัมพันธ์กับเนื้อหา 	<ul style="list-style-type: none"> - รูปภาพมีสีสันสวยงาม - รูปภาพสัมพันธ์กับเนื้อหา